

„Varpas“ išleidžiamas
Tilžėje 20 kiekvieno mė-
nesio. Metinė prekė su
prisiuntimu:

Rusijoje . . . uždengtose
gromatose . . . 6 rubl.,
Prusose . . . 4 auks.,
Amerikoje ir kitur 5 auks.

VARPAS

Apgarsinimai „V a r p e“
kaštuoja už kiekvieną ke-
tvirtą dalį ištisos eilutės
smulkaus rašto 20 pfen. arba
10 kap., priimami „Varpo“
išleistuvėje, Tilžėje.

literatūros, politikos ir mokslo mēnesinis laikraštis.

1883—1893 m.

Pirm keliolikos metų, kada apie „lietuvišką klau-
symą“ taip maža da buvo girdėti, trys jauni Lietuviai,
toli nuo savo tėvynės, susiję vienu tarpu pasikalbėti
apie savo rupesčius ir išisnekę apie ateisiantį triusą,
prisižadėjo, pabaigę mokslą, atlikti po naudingą del
savo krašto darbą. Išymiausias tarp šitų trijų vyrų
— daktaras Basanavyčius — apsiėmė įsteigti laik-
rastį „del visos Lietuvos“. Prizadas jo, neilgai tru-
kus, įvyko. Pavasarį 1883 m. Prusose pasirodė pir-
mutinis numeris Aušros. Man pirmasyp pateko jis
į rankas pradžioj vasaros. Ilgai, pamenu, varčiau
rankose šitą ploną sąsiuvelį, apžiurinėtamasis iš visų
pusių, tarytum nesikėsindamas pažiūrēt, kas viduje.
Lietuviškas laikraštis! tokis nepaprastas, nelauktas
daiktas! Čia žmogus bijaisi į savo draugą žodį iš-
tarti lietuviškai, o štai tau visas lietuviškas laikraštis,
atvirai, stačiai kalbantis apie mūsų reikalus! Prasi-
šalinęs, pradėjau skaityti. Perskaičiau visą nuo pradžios
iki galui. Dyvina ypatingybė spaudos žodžio!
Jau ne vieną karštą kalbą apie „mūsų reikalus“ buvau
išklauses nuo savo garbingo mokintojo p. X., daug
daugiau nuo jo buvau apie tai girdėjęs, nekaip ga-
lėjau rasti viename numeryje Aušros, o vienok Basa-
navyčiaus prakalba padarė ant manęs didelę įskvarbą.
Matyt, ne vieną tiktai „praščiokėlių“ akise atspauistas
ant popieros žodis įgauna ypatingą autoritetą. Per-
skaičiau sąsiuva, padėjau į šalį, paskendau mintise.
Abejojimams, koki galėjo rasti iki tolei, kelias tapo
užkirstas: „ne tiktai reikia, bet ir galima rupintis ir
pasitikėti sutverti lietuvišką literatūrą, tą galybę,
kuri subrendina tautiškus jausmus, duoda tautai la-
vintis, nevirstant į tarnus svetimų idealų“ — taip gali
išreikšti mintis, kuriomis užsibaigė mano protavymas
iš priežasties apturėjimo pirmutinio sąsiuvo Aušros.

Ir štai jau visa dešimtis metų sukako, kaip su
menkomis pertraukomis eina, sąsiuvas paskui sąsiuva,
mūsų laikraščiai, kviesdami tautiečius į darbą ant
naudos savo kraštui, apsvarstydami mūsų reikalus.
Dauginasi skaitlius rašančiųjų, dauginasi skaitlius
laikraščių, matyt, anga ir skaitlius skaitančiųjų, taigi
prijaučiančiųjų tautiškai idėjai. Laikraščių kalba eina
ražyn, grynyn, atsiranda gražiai parasytų straipsnių
ušetinai svarbios italpos, tarytum ant patyčių tiems
mūsų priešams, kurie taip drąsiai šaukė, kad „lietu-
viškai negali, (ėsa) priderančiai išreikšti savo minčių“;
pasirodo originališkos apysakos, kurių rašytojams,
matyt, negalima bus nepažinti kibirkstėlės Dievo
dovanos . . . Malonu matyt, kaip plinta ir brensta
idėja tautiško individuališkumo, kaip lavinasi spēkos
darbininkų ant tautiškos dirvos.

Atsiminus, kokia dvasia viešpatavo Lietuvoj prieš
10 metų, kas tuomet rupėjo mūsų inteligencijai, ir
koki šiandien jos idealai, rupesčiai ir trusas, galima
drąsiai sakyti, kad mūsų dvasiškame gyvenime už-

stojo didelė atmaina į gerąją pusę ir kad per tokį
trumpą laiką, kaip 10 metų, dalyke tautiško mūsų
atgijimo padaryta gana daug. Vienok, jaigu susy-
ginsime atliktą šitame dalyke darbą su tuo, kas pri-
guli padaryti, tai atliktą darbą reikės pripažinti tiktai
už gerą pradžią. Užties, prie išleidimo laikraščių
prisideda da tiktai dalelė Lietuvos inteligencijos,
skaitytojus laikraščiai turi da toli ne po visą Lietuvą.
Beveik visa bajorija, nuo kurios daugiausia, rodosi,
prigulėtų tikėtis aukų del savo krašto, da vos vos
pradeda pakęsti lietuvišką kalbą ir spaudą; didelė
dalis kunigų da nedrįsta paliauti garbinus svetimą
kalbą ir kultūrą . . . Atgaivinti tautiškus jausmus
visuose Lietuvių luomuose — tai viena svarbiausių
užduočių mūsų patriotų ateisiančiame laike. Bet ir
tuomet, kada, sakysime, nebutų jau nė vieno Lietuvio,
kuris nenorėtų pripažinti už Lietuvį, nenorėtų buti
tikru sunum savo krašto, ar galima būtų sakyti, kad
jau gana padaryta del patriotizmo? Man rodosi, ne.
Tuomet Lietuva bus da nedaugiau, kaip šalis, kur
gyventojai kalba lietuviškai; o Lietuviais, tauta, lygia
su kitomis, pripažins mus tuomet tiktai, kada turė-
sime tokį savo, mums neabejotinai priklausantį, tur-
tą, kaip ir kitos tautos: kada bus lietuviška literatūra,
lietuviškas mokslas, lietuviška daila ir t. t.; kitaip sa-
kant, kada, kalbėdami apie beletristiškus veikalus,
moksliskus tyrinėjimus ir t. t., svetimtaučiai pastatys
ant garbingos vietos ir Lietuvos rašytojus, Lietuvos
mokslininkus ir t. t., taigi, kada pasieksime bent
tokį laipsnį išsilavinimo, ant kokio stovi jau, pa-
veizdan, Čekai. O toliau . . . bet šiandien užtenka
mums turėti po akių ir tokį idealą.

Ar greitai pasieksime augščiaus parodytą idealą,
tai prigulės nuo ateities. Šiandien bent mes bandome
antlink jo keliauti, ir jau į tikrąjį kelią įstojome 1883 m.
Šitie metai istorijoj Lietuvių tautiško kilimo užims
įžymią vietą. Garbė pirmutinio atviro ir tvirto
žingsnio ant kelio tautiško atgijimo priguli daktarui
Basanavyčiui. Žinoma, tautiški jausmai pradėjo ap-
sireikšti pas mus daug anksčiau paminėto laiko. Pats
daktaras Basanavyčius su savo Aušra buvo tiktai
ypatingu išreiškėju įvykstančios naujos idėjos. Jam,
kaip tai visados esti prasidedant naujai epochai tautos
gyvenime, tiktai lemta buvo duoti pragumai veikesniam
išikurymui idėjos. Tokia pažiūra ant atsitikimų tau-
tos praecityje anaipol nemažina nuopelnų įžymių vyrų.
Jų darbai vis tiek pasilieka del istorijos rašytojų tuo-
pat, kuo esti del keleivio kryžkelio stulpai: pagal jų
darbus istorijos tyrinėtojas atranda tą vieškelį, kurio
laikėsi tauta savo praecities kelionėje; o dėkinga
tauta ilgai neužmiršta tokių apveizdos išrinktųjų.

„Kaip aušrai auštant nyksta ant žemės nakties
tamsybė, o kad taip jau prašvistų ir Lietuvos dvasia!“
— tokis buvo troškimas įsteigtojaus Aušros, toks jau
troškimas ir kitų Lietuvos patriotų. Aušrai išaušus,
tikrai pradėjo „prašvisti Lietuvos dvasia“. Užtatai

visi Lietuviai, kuriems artymi tėvynės reikalai, su pagarba minavoja 1883 metus ir įsteigtoją Aušros D-rą Joną Basanavyčių. P. A.

Tėvynės varpai

Is mano atsiminimų keletas žodelių, kuriuos, kaip liudijimą padėkavojimo, iš tikros szirdies musų vyrui J. Basanavyčiui, pirmam redaktoriui Aušros, aukauju.

... patekau į M. gimnaziją (Lietuvoj) tame laike, kada jau mokslo institucijose įvesta buvo vieton lenkiškos priverstina maskoliška kalba, bet da isibėgėjusi Lenkų šlėktiška dvasia negalėjo susilaikyti ir apsiuabdavo kiekvieną Lietuvį, patekusi į gimnaziją. Vos spėjau apsilvilti mėlyną mandieraitę su baltais sagučiais ir susimaišiau su draugais mokintiniais, pajutau, kad mano dvasioje kas-žin kas dedasi. Kas dedasi numanyti ir išreikšti negalėjau, tik jaučian, kad man gėda atsiminti, kuomi aš buvau, o ypač bauginausi, kad draugai nepatirtu, jogiai aš moku *lietuviškai*. Tas dalykas galėjo manę išduoti artojaus sunum esant. Žinoma, išlikimo instinktas liepė man niekad neatsiliepti lietuviškai ir saugotis, idant nieks nepamatytų, kad mano tėvas dėvi sermėginę ir moka tik lietuviškai. Delto gi stengiausi kalbėti, nors blogai, bet *lenkiškai*, o nuo tėvų ir giminių, kurie atvažiuodavo manę atlankyti, šalindavausi ištolo, jaigu tik patėmydavau, kad kas iš drangų ar ponų mato. Šnekėdavau su jais ramiau tik pasislėpęs kur užkampyje. Tapan, mat, *Lenku* ir sykiu *ponu* — tekau lenkiškai dvasiai. Pagedęs buvau, bet aš nekaltas, aš pats to nesupratau, kudykiu da bebudamas, o tie, ką suprato, manęs nepersergėjo, nepamokino...

Žiurėdamas šiandien ant anų, seniai jau pralėkusiųjų valandų, persiliudyju, (1) kaip balsiai vedyja doriškai žmogaus pusei, jaigu jis išsimeria, per šiekias ar tokias priežastis, iš lūksto savo tautystės ir patenka praryjanciai įtekmei svetimos tautos, ir, (2) kaip galingas tautystės pamatas — prigimtoji kalba...

Paleido ant Velykų. Keletas mokintinių susitarė pasisamdyti arklis ir keliauti drauge namon. Tarpu mūsų buvo Basanavyčius mokintinis iš vyriausios kliašos. Bevažiuojant jis atsiliepia: „*panowie, zakpiewajmy!*“ Aš turėjau gerą balsą ir tikrai buvau paketinės prisidėti. Tik štai Basanavyčius, užvedė lietuviškai: *Augin tėvas du suneliu*... Rodos, kad man kas gerkle užėmė iš gėdos. „*Chlop*“ — pamislyjau sau *lenkiškai* ir; nuleidęs nosi, tylėjau...

Buvau jau 5 kliašoje. Syki ant lekcijos lietuviškos kalbos (lankydavau tas lekcijas, kaip ir kiti, — net patys lenkai — tik delto, idant turėčiau tiesą ant Lietuvijų stipendijos universitete) ateina Basanavyčius, jau tada studentas Maskvos universiteto. Įėjęs, pasisveikino su mokintoju ir prakalbėjo į mus *lietuviškai*. Parodė gražumą lietuviškos kalbos ir atkartojė keletą vietų išz eilių, kur lietuviška kalba tiesiog perima gamtos skambėjimus, paukščių balsus: *Jieva, Jieva, neganyk po pievą*... arba *Jurgut, kinkyk, paplak, nuvažiuok*... Atkartojė ir daugias vietų, tik visų napamenu. „*Komedyant!*“ — pamislyjau sau *lenkiškai* ir apkaitęs nusikreipiau į šali ir ėmiau sau skaityti visai ką kitą...

Pabaigian, gimnaziją su ta mislia ir jausmu, kad Lietuviu buti lyg nepritinka, ypač, jog tada visi tyčiojosi iš kokių ten *litvomanų* ir drabstydavo į akis su Muraška*). Sakydavau, kad aš sykiu Lietuvis ir

Muraška — sumaskolėjęs Lietuvis (pirm sumaskolėjimo jis jau išpažino lenkystę), kurs, prisiliejęs prie Katkovo, Lenkams didei išpriklino savo raštais, siundanciais Maskolius ant Lvov. Red.

Lenkas, nes istorija sujungė Lenkus su Lietuviais. Mat, prisipažinimu *pusiau* prie lenkystės, tariau atpirksias nors pusę tos *kaltės*, kad aš Lietuvis. O veidmainingas besiteisinimas pagedusio jauno vaikinol! To paviršutinio teisinimosi prieš kitus ir prieš patį savę man išteko, ypač jogiai nepasitaikė nė vienos apy-stovos, kuri butų privertusi manę dirstelti į tuos dalykus giliaus.

Su tokiomis nuomonėmis apie mano tautystę įstojau į universitetą, viena iš tų, kur Lietuvijų buvo labai mažai, o ir tie beveik nepasipažinojo vienas su kitu. Žinoma, nuovoka *Lietuvos, lietuviystės* vis labyn ir labyn dilo iš mano proto...

Parvažiavau iš universiteto ant vasaros į Lietuvą. Vienas kunigas papasakojo man, kad išeisias *lietuviškas* laikraštis, parodė savo *lietuviškai* rašytas eileles ir Basanavyčiaus laišką apie aną laikraštį. Parskaičiau laišką ir... smilktelejo lyg širdyje. Smilktelejo ir vėl, rodos, nieko. „*Bavių się dzeici*“ — pamislyjau sau *lenkiškai*. Tik nuo tos valandos gana tankiai pradėjo skraidyti po mano galvą mislys apie Lietuvą, Lietuvius, lietuviystę, širdis vienok ant tų mislių neatsiliepdavo...

Potam, ar į pusmetį gavau N 1 „Aušros“. Žiurau, ant pirmutinio puslapio stovi Basanavyčius. „*Pranašas*“ — pamistyjau tada apie Basanavyčių jau *lietuviškai*. Ėmiau skubiai vartyti Aušrą ir... neprimenu jau visko, kas su manim paskui darėsi... Tiek pamenu, kad atsistojau, nuleidau galvą, nedrysdamas pakelti akių ant sienų mano kambarėlio... rodos girdėjau Lietuvos balsą, sykiu apkaltinantį, sykiu ir atleidžiantį: O tu, paklydėli, kur iksiol buvai? Paskui pasidarė man taip graudu, kad apsikniaubęs ant stalo apsverkiau. Gaila man buvo tų valandų, kurios nesugražintinai išbrauktos tapo iš mano gyvenimo, kaipo Lietuvis, ir gėda, kad taip ilgai buvau apgailėtinu pagedėliu... Potam pripildė mano krutinę rami, smagi šiluma ir rodos, naujos pajiegos pradėjo rasti... Rodos, užaugau išsyk, ir ta pasaulė jau man perangšta... Pajutau savę didžiu, galingu: *pasijutau Lietuviu vėsas*...

Ta valanda antrojo užgimimo perdaug yra svarbi mano gyvenime, kad galėčiau ją užmiršti. Negaliu taipogi užmiršti, kad ir nepripažinti, kad už tą valandą esu kaltas Basanavyčiui.

Neužilgo susiziedavau su Lietuvos literatūra, ir iki šiai dienai savo sužiedotinės neapleidžiu.

Kas žin, ar mes visada teisingai pasielgiame, kaltindami *en masse* visus Lietuvius atskalanus. Tiems ex-Lietuviams, kurie lyg gyvatės šnypščia, išgirdę apie Lietuvijų krutėjimą ir apsitako patys savo seilėmis iš piktumo, jaigu jiems kas primena lietuviystę, paduokime lietuvišką laikraštį, syki ir antrą, — tada pamatysime, kas kaltas, o kas ne.)*

*) Tuomi rašytojas rasi nor išrodyti, kad stoka žinl, kelinta priverčia išsizadėti lietuviystės. Mums rodosi, kad tų guli giliau; mums rodosi, kad tai prigili nuo išlavinimo jausmu

Atsišaukimas į Graikų žemę.

Iš „Iaur“ lordo Bairono.

Tėvyne tu, kurių garbės
Išdildyt amžiai negalės:
Jų veikalais, jų narsumu
Paženklinta kožna vieta:
Kiekvienas tų kalnų, lomų
Ir lopšiu, kur laivė šventa

Pražydo, ar kapu, kur rado
Narsums sau galą ir vainiką.
Bet kur dabar vis tai? Ellada!
Ar tu čia! . . . Ar tik tiek teliko
Tvirtumo to ir tos grožybės?
Žiūrėkie, išgame liuosybės:
Jug Termopylų tai kalnai!
Ar užmiršai tėvus narsius,
Bjaurus sunau? . . . Ar tu žinai
Nors krislą apie jų mušius?
Kokias mynias iš čia iškurė!
Sakykie, verge, kaip vadinas
Tos uolos, tie kalnai ir jurė!
Ar užmiršai? . . . Tai Salaminas.

Pakilkie, priešus išvaryk!
Iš kapinių tėvų įgyk
Tą karštį šventą, ką išlaikė
Jų dvasią per taip ilgą laiką!
Jei už tėvynę puls kas drąsiai,
Tas vardą prie vardų pridės,
Kuriuos girdėdamas drebės
Tyronas, ir sujudins dvasią
Ir viltį vargstančių sunų, —
Ir jie greičiaus puls nuo kardų
Už laisvę, bet vergais nebus.
Kova už laisvę jei pabus,
Per amžius neužges. Į vaiką
Iš tėvų įeis ji su krauju;
Nelaimės ją tiktai prilaiko
Ir uždega karščiu nauju.
Už tėvą bus narsesnis vaiks,
Ir kad ir pereis ilgas laiks,
Kova laimingai užsibaigs!

Lai vilnys laiko ir sugriauja
Didžiausius paminklus garbės —
Per amžius tų vardai skambės,
Kurie už laisvę liejo kraują
Seniai jau užmiršti vardai
Tų despotų, kuriems vergai
Piramidas yra pastatę.
O jusų didžvyrių kapų
Tegul mus akys ir nemato
Bet varduose uolų, krantų
Jų garbę matom mes.
Pakol tos jurės čia banguos,
Kol tie krantai, kalnai žaliuos
Iktol garbę jų neužges.

Gana. Da reik tik paminėti,
Jog tu, Ellada, dėl visų
Davei paveikslą, kad uždėti
Nelaisvės pančius ant liuosų
Tvirčiausi priešai negalės,
Kol neužges dvasia laisvės!

A. Veliuoniskis.

✓ Rusvos dulkės.

Lenkiskai parašė Rodzevycių Marė, lietuviskai vertė V. K.

(Tasą.)

Budamas ant pačio kraigo, galėdamas šimtakart
nukristi, užsikabinęs kas-žin kaip už sparo ir lotų, per
žingsnį nuo degančio kluono, įsiai beveik liepsnojo ir
apsiaubtais dumais, trūsis, lyg nelabasis. Marškiniai
plankai buvo apsvilę, burna užkepus, o balsas ne-
buvo jau panašus į žmogišką, bet nuolat buvo girdėt:

— Viedrus per rankas! Stokite į eilę nuopat šu-
linio, o kiti meskite ant kluono žemes! Greičiaus!
Jonai, pririšk prie viedro virvę ir mesk man! Van-
dens reikia, vandens, vandens!

Ant galo, neteko balso, pajuto apsisukęs galvą
akys aptemo, užspringo dumais.

— Nulipkite, neištrivosite! — pradėjo jį šaukti.

— Nulipk, nulipk! — šauke broliai ir tėvas.

Bet tai darlabiaus padilgino jo drąsą. Pagriebė
ore užmestą virvę, užtraukė viedrą vandens ir įsiu-
bavęs užliejo ant stogo. Rankomis graibstė kibirkštis
ir degančius kulelius, kojomis spardė nuodegulus, už-
sikirto, kaip moka jo ir kaip darėdavo savo padjin-
guose darbuose. Bet jau padėjo jam šimtas rankų
ir ugnis, šimtakart nuvyta nuo tvartų, susimetė ant
kluono, rydama jį iki galui, ikipat žemei. Ir lytus
pasididino, šnypsdamas ir švilpdamas, užliedamas
liepsną, į kurią krito dabar saujos žemių, purvų, ak-
menų. Jau dabar kas tik gyvas, iki mažam vaikui,
gelbėjo, kiek įmanydami. *Atimavimas persimainė*
į šukavimus pergalejimo ir palengvejimo.

Ada Dauras pradėjo lipti nuo stogo, tik užsikabino
už sienos ir nukrito. Turbut valandėlę buvo apalpęs,
nes neatsiminė, kokiū būdu atsirado pas šulinį ir kaip
jam davė gerti. Kada atsipeikėjo, tai tik ruko de-
gėšiai, juoda pelenų kruva, iš kurios kyšojo storesnės
sės liekanos apdegusių rastų *liekanos*.

— O ką? Mūsų viršus! — sušuko, atsistodamas.

— Tavo, tavo! Savo uoda išgelbėjėi kaimą! —
pradėjo szaukti iš visų pusių.

— Netoda, tik plauku! — atrėmė, čiupinėdamas
galvą ir burną. *Revais!*

Net antakiai ir skruostai buvo apsvilę, o pečiai
ir rankos apdege. Juokėsi, vienoš, niekėiodamas.

— Iki svotbai išgis. Tai nieko. Vienoš, degė-
sius, švogەر, prieš žiurėk, nes jie pikti ir priešginiai.
Iki trijų dienų neužgesinsite.

Priešęs prie ugniavietės, žiurėjo į ją akimis per-
galėtojo.

— Tu bjaurybė! — sušuko mesdamas į vidurį
degėsių akmenį. — Norėjai atimti nuo žmonių jų
pastogę ir darbą. Kad tu nesulauktum! Pusk dabar
vandenį!

Apstojo jį kaimynai, spausdami ranką ir deka-
vodami. Pakilo į didybę senis Jonas ir meilingomis
akimis sekiojo paskui savo didžiavyrį. Šliugurys ir
Bakutis vaišino jį taboka, linkėjo džiaugsmo, o
Švedų Jurgis, rodydamas *laufą* savo vienmečiams,
garsiai kalbėjo:

— Stebėjotės jus, kaip jis sviete galėjo pasiekti
tokią garbę ir turtus tiktai rankomis ir galva. Tai
mat kaip! Galėjome visi dingti ugnyje, o jis vienas
sulaikė. Taigi, vyrai, reikia jį paimti ant pečių ir
nunešti pas Butkų! . . . *Uta, vyručiai!*

Pagriebė *Laurą* nuo žemės, ir kaip stovėjo, pa-
juodęs nuo dumų ir su sudraskytais marškiniais, nešė
per kaimą tarp juoksmų ir klyksmų. Mynia *attraukė*
paskui juos, net Švedai, užmiršę pragaisti, net suniur-
ręs Kristupas. Lytus pradėjo apsisukti ir tiktai dumų
stulpas žymino prieuolio vietą.

Pasodino *Laurą* ant stalo, *karčiameje*, o Jurgis
sušuko:

— Nesykį tu mus mylėjai. Dabar mes tavę pa-
mylėsime. Gerk tiek, kad nē atminties netektum.
Nebijok! Parnešime tavę namon, dainuodami, kaip iš
svotbos. *Šutuostuvų.*

— Dėkui, vyručiai, tiktai, kol dar nennustojau at-
minties, pasakysiu jums du daigtu. Pirmiausiai, gėda
Kareiviškiams, kad nē vienuose namuose nēra nē sta-
tinės su vandeniu, nē priko draskyti degėšiams,

kitur pinigus

o paskui pasakysiu, kad už mažą ka, žmonės sviete prikala prie sienos ugniaskardę*) ir miega pakajingai.

— Tikrai, tikrai, tiktai reikia, idant sutiktų visas kaimas! — prisidėjo seniai. — O kaime kas galva, tai protas. Taip ir laukiamas *it garve lytas!*

— O tai Kareiviškianis antra gėda! — pasakė Lauras stačiai.

Svedas padavė jam stiklą putojančio alaus.

— Gerk!

— Už jusų sveikata, kad jokių nelabų priepuolių daugiau nebūtų! tiktai i niekeno daugiau rankas negersiu, *jaibent* i Martynuko. Jis vaikins pirmutinis šoko man i pagelba. Duokite ji šen ant stalo!

— Teisybe! Martynai, šen!

Bet Martynuko čia nebuvo. Vaikinai nubėgo jo jieškoti ir, po gerai valandai jį atvedė.

romų Spūdesi užsigėdines, nusigandes ir neramus.

— Eik šen, greičiau! Negausi rykščių, nė i tvartą neuždarys! — šaukė brolis linksmai.

— Aš žinau, atrėmė vaikiščias. — Tik arkliai pasiliko vieni, da i javus sueis!

— Tai nieko! Kas bus, tai bus! *Tau* ne arkliaganu buti, o kuomi geresniu. Te, gerk, o melsk Dievo, kad tavę tėvas i svieta su manim leistų, nes tu mano brolis su savo krauju ir drasa.

Martynukas, pagirtas, apkaito, išgėrė, tik ilgiaus nenorėjo likti, ir nors jo neleido, jį tik išsisuko iš mlynios, lyg žaltys, ir nubėgo pas arklius. Norėjo da i vyti, bet senis Jonas nedavė.

— Tegul myli tarnystę, mylės jį žmonės! — tarė senis.

Pradėjo tada visi linksmintis, vaišintis, užti. Pagal pirmutinį užmanymą nugirdė Laurą teip, kad jį paėmė bernukai ant pečių ir nunešė namon labai vėlai.

Ant rytojaus, išsipagiriojęs, nuejo Lauras i Svedus. Ugniavietė da ruko, o gaspadoriai gailinosi, kad iš kvepiančio šieno teliko tik pelenai, ir neturėjo už ką pasistatyti trėbų. Sesuo, verkdam, apipasakojo jam viską, nes vyrai, nenorėdami žiurėti i degėsius, nuejo su dalgiais i darbą. Valandėlė su jaja pakalbėjęs, Lauras siekė i kišenių ir padavė moteriškai šimtinę:

— Te! — tarė, — augome sykiu, tai . . . neapleisiu ir nelaimėje. Nedėkavok, Barbuke, kas aš bučiu per brolis, kad galėdamas, o negelbėčiau jus! . . .

Pabučiavo ją ir atsitolino, lydimas palaiminimais.

Apypiete atbėgo pas jį, Svedai i Bubius, kur tėmyjosi i Kristupo darbą. Išbučiavo, kaip geradėja. — Dabar gali mus siuntinėti, kaip bernus! ar vežti, ar arti, ar tašyti! — šaukė nudžingęs švogerys.

Vakare jau visas kaimas apie tai žinojo. Patyrė taipgi ir Rupinas nuo Rožiukės, ir iškilmingai nusišypojo.

— Ar aš nesakiau, kad jo besitrankymas tai tik putos ant pavasario vandens, o apačioje dvasia, kaip šaltinis? Ar aš nesakiau, kad jaigu jis mus apleistų, tai kaimas daug netektų? Tu klausai, ką jis parnešė. Daug, vėi daug! Jis vienas savyje nešioja tą viską, ką rašo tos knygos, kurias, gyvastį statydami, stengiamės išplatinti tarp žmonių. Jis yra daug matęs, turi prota ir jaunas gūvias mislis, kurios gema *masu kiekvieno galvoje*, o paskui pradingsta, užslėgtos kasdieniniais rūpesčiais ir tamsumu. Pas jį išaugo jos ir išsiplėtojo, ir negera pus tą dieną, kada jis vėl jas išsigabėta i Vokietiją.

Rožiukė užsimasčius tylėjo valandėlė.

— Tik galėtų tėvas sulaikyti! — tarė ant galb.

*) Įtraukia i ugniapinius ir prikala ženklą.

— Ne! Jis ne vaikas, o vyras! Nesulaikys jo, ne, *jaibent* ta žemė prakalbės i jį, jaibent tos *žemė* dulkės iš po kojų. *jaibent* stebuklingi vandens, *jaibent* auksiniai laukai! O daugiau niekas, niekas, nes jis ten viską turi! Geros jis širdies, o mūsų žemė, kaip elgėta, tiktai garsiai nesiskundžia, taigi reikia ją labai numylėti, idant išgirsti šnabzdėjimą, *varga* numanyti *jos varga* . . .

Pagal paprotį, užsimiršo kalbas su kaimo mergina. Garsiai svajojo.

Rožiukė, pasirėmus ant alkunės, klausė. Išmoko jau suprasti jį, išsilavino tame pavartauname sanprotavime.

Pradėjo temti. Per atidarytą langelį plaukė i luošio butelį tolymi balsai dainu ir garsai iš kaimo.

Rupinas nutilo ir valandėlė trukęs, kitokiu jau balsu atsiliepė:

— Ar seniai buvai Ugėnuose?

— Neseniai. Kasmet nueinu.

— Ar vis tenai gražu?

— Gražu ir linksma. Atnaujinta bažnyčia ir paveikslas šviečia tarp baltų sienų.

— Nueidavau ir aš kitąsyk. Dubysa pakalnėje teka, o nuo kalno šimtai upelių i ją bėga. Stebuklingame šaltinyje vanduo, lyg ašara tyras, ir Kristus žiuri i jį nuo altoriaus. Kas to vandens išgeria, užmiršta skausmus.

— Parnešiu tau to vandens, kaip antrąkart nueisiu!

— Parnešk, o tu tarpu uždainuok man ką nors. Sunku dainuoti vis vienam.

Rožiukės nereikėjo versti ir ji metė vakaro vėjams liudną dainelę:

O dainos dainelės,

Jus manę tik vienos

Galit nuraminti

Ir pasaldint dienas . . .

Lauke sušnabzdėjo ir langelyje pasirodė šešėlis. Rupinas pakėlė akis, mergina greit pertraukė dainą.

— Tegul bus pagarbintas! — išgirdo Laurą balsą.

— Ant amžių! — atsakė dievadirbis. *šventamiesi*

— Einu keliu, o čia pas tavę dainuoja! Beturiš viešnią.

— Taigi, Rožiukę.

— Taigi pažistu balsą ir nemislijan, kad būtu kas kitas. Tiktai tu, Rupin, aplėpaušis. Kad pas manę ateitų temstant mergina, sėdėčiau arčiau prie jos!

— Mat, pas tavę ateitų iš meilės, o pas manę iš gailėsčio. Ji žino, kad jos nepabaidysiu, kaip paukšteli, ką ties langu čiulba. Eik i vidų!

— Nepritinka, nes tavo tas paukšteli nustojo čiulbėjęs, o man įėjus visai nulėks. Nenoriu judvieju gaisinti, o aš savo reikalą su dviem žodžiais atliksiu. Tėvas klausia *arve* nuo koplyčelės, ar jau prirengta?

— Jau beveik. Įeik, pažiūrėk savo prieglobėjo. Lauras ant galb paklausė.

Rupinas uždegė žiburį ir paėmęs nuo stalo medinį paveikslėlį, prinešė prie šviesos. Dailiai buvo išdrožinėtas.

Kareivis, pasilenkęs, tėmyjosi ir su atyda žiūrėjo.

— Ką mano šventasis laiko rankoje? — užklausė.

— Ogi laužą.

— Na, o kam?

— Nes jis buvo ant uždegto laužo paguldytas ir taip už tikėjimą gyvastį padėjo. Taip su juomi, kaip

karaliai su karuna, nuėjo į dangų ir taip ji parodo ant visų paveikslų.

Auras išsyk tapo pavartaunu.

— Turėjo stiprią dvasią, jėgų jos ta ugnis nesudegino.

— Stipriai! — atkartėjo užsimastęs luošis. — Dievas davė tik dvi tokias pajėgas, kurios žmogui net kankinime duoda viršų. Tai tikėjimas šventas, ką sulygina su šventaisiais, ir tas numylėjimas savo žemės, ką tarp žmonių duoda tiesas tėviškainio. Nuopat pradžios svieto už tuodu savo brangius daigtus žmonės mirė, o ne už ką kitą, nes nieks daugiaus neprivers užmiršti baisumą myrio. O taip Dievas išmintingai sutaisė, kad už tą dvejetą reikia visados kovoti, ir taip bus, kol svietas stovės, nes kovoje auga didžiavyriai, o meilė juo daugiaus pereina skausmų, juo brangesnė žmogui, mielesnė ir garbingesnė!

Auras, pasilenkęs ant stalo, neatitraukdamas akių nuo kankintinio, klausė.

Rožiuokė užtėmyjo, kaip jo veidas, linksmas ir besišypsantis, apsiniaukė, o guvios akys, rodos, atitraukė gilvą ir užsimasčiusios žiūrėjo į vidų dvasios, nematydamos, kas dedasi ant žemės.

— Tikėjimas, tai kaip tėvas, ką veda ir mokina, o žemė, kaip motina, myli ir glamonėja, nors tankiai verkia! — atsiliepė ji tyliai ir nedrąsiai.

Auras atsipeikėjo. Padėjo paveikslėlį ant stalo ir papurtė galvą. (Toliaus bus.)

Lietuvos istorija.

paraše Lietuvos vaikas.

V.

Rusiai ir Parusiai.

(Tasa).

Užkariavę Barteniją ir Galindiją, Kryževiai pradėjo rengtis užkariauti Sambiją. Prisirengimai šitie buvo tikrai kryževiški, nės rėmėsi ant patraukimo su pagelba papirkimų Sambijos viršininkų ant savo pusės. Šie paskutiniėjai, kaipo kilę beveik vien tikt iš Vokiečių, ir patys nesuprasdami, jautė simpatiją del savo sątautiečių Kryževių ir delto lengvai davėsi pasipirkti ir be graužimo sąžinės sutiko išduoti savo tautiečius priešams.

Tam pačiam (t. y. 1254 m.) atvyksta pas Kryževius vyskupas Brunonas, pasiuntinys Čekų karaliaus Ottokaro, su apreiškimu, kad jo viešpatis prisižadėjo padaryti karžygą ant Parusių ir kad ateinančią žiemą nusprendė savo prižadą išpildyti. Paskui karaliaus pasiuntinys nuvyko į Sambiją ir apreiškė jos gyventojams ir juos adresavotą atsisaukimą savo viešpaties. Įtalpa šito atsisaukimo buvo maž daug tokia: Čekų karalius, jausdamas savyje pašaukimą platinti Kristaus mokslą, apreiškia Sambijos gyventojams per savo pasiuntinį vyskupą Brunoną, kad ateinančią žiemą pats atvyks pas juos, ydant pasidaruoti apie išganymą jų dušių ir paversti juos į krikščionis. O tuom tarpu liepia juos su didžiausiu užsitikėjimu prašyti rodų guodotino vyskupo Brunono ir laikyti jį už savo tarpininką sąkalbose su „garbingais ir Kristaus numylėtais“ broliais Kryževių zokono.

Sambijos gyventojai, gana gerai pažindami budą krikščioniškų ricierių, žinodami taipogi gerai ir „guodotinus ir Kristaus“ brolius Kryževių zokono, prie tam budami kuogeriausiai persitikrinę, kad rupestin-gumas Čekų karaliaus apie išganymą jų dušių yra ne kas daugiaus, kaip tik siekis užtildyti ricieriška tuštybe, pasekme kurios turi buti išlupimas tėvų ti-

kėjimo ir politikiškos laisvės — ant atsisaukimo ka-raliaus atsakė tylėjimu.

Kryževiai apsukrus ir gudrus, kaip žalčiai, tuo-jaus po pergalejimo, suteikto jiems Sambijos gyven-tojų 1253 metuose, tolydžio išmislinejo visokius įran-kius, su pagelba kurių galėtų lengviaus užkariauti Sambiją. Pirmučiausiai jiems rupėjo užtvėrti kelius, vienyjančius Sambiją su artymomis lietuviškomis tau-tomis, nuo kurių ji galėjo apturėti pagelbą, ir drauge, kiek galint, suartinti rubežius Parusių ricierių su Lyv-žemės ricieriais. Tam tikslui, ties Baltomsioms jurėmis, kur įteka į jas Rusnė ir Dangė, isteigė jie dar 1253 m. pilį ir tvirtynę vardu „Memel“ (lietuv. Klaipėda). Tvirtynė Memel Kryževiams buvo labai puikus stra-tegiškas punktas, nes sėdint joje lengvai galima buvo sulaukyti Zemaičius, perdaug besirupinančius apie likimą savo sątautiečių — Sambijos gyventojų, o antra, stojosi ji artymiausiu suvienyančiu punktu tarp Lyvžemės ir Parusių ricierių. Dar labiaus pasididino svar-bumas šitos pilies, kada popiežius savo bulleje pri-pažino Nemuną savasčia vienu tikt Kryževių.

Pagal šitą bulę, krikščionys nė vienas, po jos apgarsinimui, neturėjo tiesos susižinoti per Nemuną su lietuviškomis tautomis, nėgi suteikti joms tokių produktų, kuriuos jos visados apturėdavo nuo sve-timų tautų.

1254 m., tapus padarytai sątaikai tarp Čekų ir Vengrų, Ottokaras tuojaus pradėjo rengtis į karžygę priešais Sambijos gyventojus.

Pasklydus po artymasias šalis gandai, kad Čekų karalius Ottokaras pats ketina apimti vadovystę kry-žiauninkų kariumenės, iš visur, o ypač iš Čekijos, Moravijos ir Austrijos pradėję ricieriai rinktis po jo karunomis. Garsingiausi tarp susirinkusiųjų ricie-rių buvo: Halsburgo grovas Rudolfas ir Brandebur-gijos Ottonas brolis Čekų karaliaus.

Pradžioje 1255 m. kryžiauninkų kariumenė per-ėjo per Vyslą ir susivienijo su Kryževių kariumene. Skaitlius susivienijusiųjų siekė iki 70 tukstančių.

Ottokaras su visa šita kariumene atvyko į Balgę, kame, surinkęs reikalingas žinias apie Sambijos gy-ventojus, netrukus per užėjusią Neriją išiveržė į pietinę dalį Sambijos.

Visa šita Kryžiauninkų minia, susidedanti beveik vien tik iš fanatiškų gaivalų, geidė kuogreičiausiai įmėrkti savo rankas į stambeldžių kraują, ydant per tai nutildyti savo sąžnę, graužiančią juos už sunkius prasikaltimus. Beeidami toliaus, kryžiauninkai pa-taikė ant tos pačios vietos, kur pirm 300 metų tapo nužudytas šv. Adalbertas. Šitoje vietoje buvo šven-tasis šilas ir Ramavas. Stambeldžių šventenybės akimirkoje tapo sunaikintos.

Tuom tarpu Sambijos gyventojai slapstėsi po girias ir neprieinamas pelkes, nės negalėjo nė pamis-lyti apie priešinimąsi daug syk skaitlingesniems ir puikiai apšarvuotiems priešams. Todėl kryžiauninkai, neužėdami jokio pasipriešinimo, užėmė visas svar-besnesias vietas ir pastatė jose sargybą. Tiktai apy-gardoje Rudavos (Rudau) pasitiko priešus saujele stambeldžių, bet lyg tikt delto, idant suskubinti pa-sidavimą visos šalelės, saujele šita priversta buvo pasiduoti, nės jos vadovai, turbūt vokiškos kilties, iš geros valios pasidavė priešams, pristatė laidus del sudrutinimo savo prigulmės nuo Kryževių ir priėmė krikštą.

Virš to, kad Sambijos vadai patys stojosi pasi-ninkais užplauktojų, Ottokaras ir Kryževiai pūtrau-kia ant savo pusės Sambijos bajoriją su pagelba

dovanų ir prižadėjimų, o ši vėl stropiai prikalbinėja liaudį pasiduoti Kryževiams ir priimti krikštą. Liaudis, apleista savo vadovų ir bajorų, negalėjo išmislyti kitokios išeigos, o dar bijodama pagiežos baisių užpuolikų, griebėsi už tų prižadėjimų, kokius davė Kryževiai, ir priėmė krikštą.

Prie tokių aplinkybių, kryžiauninkai ir Kryževiai trumpame laike apėmė visą šalę ir beveik visus jos gyventojus pervertė į krikščionystę.

Dabar pergalėtojams rūpėjo tik tai iš geros valios pasidavusius gyventojus užlaikyti paklusnume, ir antra, įsteigti tolydinius susižinojimus per Neriją tarp Sambijos ir vakarinės dalies Parusijų šalies. Už geriausią įrankį tam tikslui visi pripažino įsteigimą pilies Sambijoje. Todėl tai karalius Ottokaras prie itakos upės Pregoros į Neriją, ant apaugusio giria kalnelio, vadinamo „Tuvangste“, paženklino vietą, ant kurios Kryževiai įsteigė pilį ir ant garbės karaliaus pavadino „Kunningsberg“ (Karaliaučiumi).

Karalius Ottokaras, pilnas garbės ir persitikrinimo, kad jis išpildęs didelius darbus ant garbės Dievui ir ant gero žmonijai, sugrįžo drauge su kryžiauninkais namon. (Toliaus bus).

Mūsų laikraščiai.

(1883—1893).

Šįmet pridera mums atsiminti svarbų atsitikimą iš gyvenimo vargstančios Lietuvos. Kovo mėnesyje sukanka dešimts metų, kaipo Ragainėje pasirodė Aušra, pirmutinis lietuviškas laikraštis, paskirtas visai Lietuvai ir įsteigtas p. Bassanavyčiaus. Trumpa tai metų eilė abelnai, o da trumpesnė ji išrodo tautos gyvenime; užtai, rodos, neišpultų nė minėti, kas atsitiko pirm dešimts metų. Bet sąlygos, kokiose gyveno ir gyvena Lietuva, verčia jos sunus, trokštančius laimės savo tėvynei, su tikru džiaugsmu atsiminti tą atsitikimą ir visados nešioti savo širdyje linksmą atminimą valandos užtekėjimo Aušros. Perkelę mintį į netolymiausią praeitį savo tėvynės ir apsidairę svetimuose kampuose, užgyventuose tokių pat nedidelių tautų, kaip ir Lietuviai, su skausmu širdies persiliudyjame, kad mūsų tauta ne taip senai buvo apimta sunkaus miego, tuokart, kada gyvenimas kitų parasių jai tautų virte vire. To miego netrikdė klausymas, ar yra Lietuviai tarp kitų tautų, kuomi jie kitakart buvo ir kuomi šiandien yra, kokiose sąlygose gyvena ir ko jiems reikia, žodžiu, nebuvo tautiško susipratimo, tautiško klausymo. Apšviesti Lietuviai glausdavosi prie kitų tautų, nuo kurių kultūros gaudavo šviesą; o jei kas ir neišsižadėdavo savo tautos ir rupindavosi dirbti dėl naudos savo brolių, tai tokių labai maža tebuvo; diduma gi žmonių paprastai nešė kasdieninį jungą, džiaugdamosi, kada lengviaus jį nešti, ir dusaudama, naštai sunkesnei pasidarius. Suprantamas daigtas, kad menki teipogi turėjo būti dvasiški turtai; maldaknygės, keliolika knygųčių, išsprudusių iš nagų sergstančio erelio — tai viskas, kame protas galėjo rasti šviesos spindulėlį ir pakilę jausmai — paguoda. Aišku delto, kad nemaža svarba turi pasirodymas pirmutio laikraščio, drysusio nešti šviesą į uždraustą šalį tamsumos ir apatijos, ir nestebėtina, kad perėjus ir trumpam laikui su noru rupinamės pakelti savyje atmintį apie tą linksmą valandėlę, kada užtekėjus Aušra pradėjo šviesti gaivinančiais spinduliais vietas, kurios dirvona's gulėjo, ir raginti kiekvieną prie darbo. Koki gi darbą ji uždavė sau arba prie kokio darbo ragino? Atsakymą ant šito klausymo randame

prakalboje garbingo p. Bassanavyčiaus: *Kaip kiekvienas žmogus, atsimindamas savo gyvenimo bėgį, o atsižūrėdamas atgalios mato ir numano, kas jis yra buvęs ir kuomi tapęs, supranta, kokių savo ypatybių dėlei jis tapęs toks, o ne kitoks, taip ir visa mūsų tauta turėtų atminti ir pažinti praėjusį laiką, kurį yra gyvenus ant šios Lietuvos žemės, ir visus laimingus ir nelaimingus atsitikimus, kurie šiokių ar tokiu būdu padarė mūsų giminę tautą, kokią šiandien regime, ir pavedė ją tiems vargams, kuriuose mes gyvename. Jau daug šimtų metų praėjo, kaip paliovė Lietuvos giedruotose padangėse spindėjęs žvaigždėlė, kuri mūsų tėvų tėvams švietė; tamsi, neperregima ukana apsiūtė mūsų linksmą senovėje žemę; visoki vargai ir sunki, ilga verguvė išdildė iš atminties mūsų paminėjimus laimingesnio ir nevargingo gyvenimo; užsimiršome, kuomi mes senovėje buvome, ir tik retoj jau dainoje ar pasakoje randi paminklą miravotą iš praeitinės mūsų . . . Liko dar kalba mūsų garbinga, apie kurią mes galime drąsiai su mokintu vyrų ištarti: „Die Sprache ist unsere Geschichte.“ Šeip — viskas pragaišo, o ir tas mūsų vienintelis skarb — kalba taipgi nyksta. Mūsų tad ypatyviausias ir didžiausias rupestis — duoti pažinti mūsų broliams Lietuvoje nusidavimus senovės gadyne's ir veikalus mūsų garbingų sentėvių, kurių darbus ir tėviskės meilę užmiršę nežinome mes patys, kurių tėvų esame sunus bei vaiku vaikai . . . Pasakodami apie praeitinę senovės, mes nepraleisime progos nepasikalbėti su skaitytojais apie reikalus mūsų tautos šioje gadyne's . . .“ Iš šitų žodžių aiškiai pasirodo siekis, kokį buvo apsirinkus Aušra, ir gražiai atsidaro mūsų akims ta nejudinta dirva, į kurią ji buvo nusprendus kreipti savo darbą. Parodyti, kad Lietuviai da neišmirė, kad jie ne archeologiškas paminklas, bet tauta, kurios dvasės neištengė dar užgniaubti priešingi gaivalai, ir pakelti draugijoje tautišką idėją — tai siekis Aušros; dirva gi, ant kurios reikėjo dirbti, norint tą siekį išpildyti, tai senovės nusidavimai, veikalai garbingų sentėvių, iš vienos pusės, ir reikalai šios gadyne's mūsų gyvenimo, iš kitos. Siekis didis ir plati sfera apimto darbo. Sekdama šitą siekį, Aušra rupinosi karts nuo karto atsigręžti į laikus žilos senovės; iškur kilę Lietuviai, kaip jie gyveno anuose laikuose, kas trukdė arba rėmė bėgį tautos gyvenimo, vis tai rūpėjo Aušrai ir rodo atsakymą pagal pajiegas. Greta su tuomi ji nepraleisdavo teipgi reikalų ir rūpesčių šios gadyne's: klausymai apie auginimą jaunimo, ekonomišką buvį ir visokius kitus dalykus, svarbesni atsitikimai kasdieninio gyvenimo nepasilikdavo neapsvarstyti iš tos ar kitos pusės. Kaip išrišdavo užkabinamus klausymus ir kiek įstengė prisiartinti prie siekio, aš čia neminėsiu, nes viena, nepriguli prie šios dienos mano užduoties, o, antra, reikėtų pajudinti svarbius ir plačius klausymus mūsų draugijos, ant kurių negali duoti trumpo atsakymo; nurodysiu tik tai ant vienos svarbios nuopelnos, kuri be abejonės priguli Aušrai. Jei mūsų draugija, iki pasirodė Aušra, nežinojo, kas tai yra lietuviškas laikraštis, slapčia nešantis šviesą į Rusijos Lietuvą, ir jei nebuvo supratimo, kad lietuviškas laikraštis reikalingas žemaičiaiams ir augštaičiams, tai Aušra parodė, kad Lietuviai teipgi gali turėti savo laikraštį ir kad reikia jį turėti. Iš pradžių, žinoma, laikraštis platinosi tik tarp nedidelio skaitliaus apšviestųjų žmonių; paskui gi palengva pradėjo pasiekti ir sodiečių pirkėjas. Juo tolyn, juo labyn skaitytojai pradėjo priprasti prie laikraščio; kiekvienas naujas numeris buvo laukiamas su didesniu noru ir didesne viltimi. Klausymai, kuriuos keldavo, aiškiai parodė, kad mūsų draugijoje ant kiekvieno žingsnio*

guli dyki dirvonai, kurių ne tik nieks nejudina, bet dar svetimas dubininkas džiaugiasi, kad ant tų dirvonų vis labyn veisiasi piktžolės, naikinančios žemės syla; toliaus, visi persitiktino, kad, norint paversti nejudintus dirvonus į vaisingą žemę, reikia visiems sukibti į darbą, dirbti išvien sudėtomis pajiegomis ir kad dirbant išvien reikia dalintis mintimis ir viens kitą šelpti patyrimu ir visu kuomi, ko pavienei žmogystai truksta; žodžiu — reikia turėti laikraštį. Vis tai dalykai žinomi ir suprantami kiekvienam manančiam žmogui, užaugusiam tarpo sąlygų kultūriško gyvenimo, ir kalbėti apie juos rodas nereikalinga; bet ne vis tai, kas mums išrodo suvis paprasta tarpo vienu sąlygų, esti teipgi paprasta ir visiems suprantama tarpo kitu. Didžiausios kultūros geradėjystės, be kurių žmonės tartum negalėtų gyventi, atsiranda nestaiga ir nelengvai; iki jas įgyja, žmonės turi atlikti ilgą kelią ir pergyventi sunkią kovą, nešančią daug aukų ir kapus ir atimantią daug kunisčių ir dvasiščių pajiegų; kiekvienas išradimas, kiekviena dalelė draugijos gyvenimo yra vaisius ilgo ir sunkaus darbo didelio skaitliaus žmonių eilių ir visokių bandymų, kurie vėliaus nekartą pasirodo klaidingais. Taip tai dedasi su tuomi kultūros apsiereikimu, apie kurį kalbame, su laikraščiu; daug laiko žmonės pragyvena, kada visai nesupranta ir nejaucia, kad laikraštis reikalingas; o toks padėjimas dar labiau suprantamas tarp sąlygų, į kurias išspraudė mus istorija. Atsiminkime, kad ne labai seniai pastojome laisvais žmonėmis; kol buvo baudžiatvora, nebuvo nė apšvietimo, nė jokio supratimo augštesnių dvasiščių reikalų, nes draugija, paremta ant baudžiatvora, nepripažįsta žmogui žmogystos, bet tik sutvėrimą ant paveiklo žmogaus, kuris negali turėti žmogystos tiesų. Išnykus baudžiatvora, liko kita priežastis, kuri trukdė ir trukdo mūsų dvasiškaugį; šita priežastis — tai prigulėjimas mūsų prie Rusijos. Visos ypatybės Rusijos politiško gyvenimo būtina turi atsilipti ir gyvenime mūsų draugijos; tarp tų ypatybių svarbiausia del mūsų yra tai, kad Rusija nepripažįsta laisvo draugijos gyvenimo ir tiesos žmonių laisvai kalbėti ir išreikšti savo mintį. Pagal ypatingai suprantamus reikalus ir viešpatystės naudą, draugija pavesta kuosmulkiausiai ir rupestingiausiai priežiūrai valdžios, ir gali daryti tik tai, ką leidžia sargai viešpatystės tvarkos. Šita politika da aštriau ir skaudžiaus apsiereikšia pasielgime su tautomis, neprigulinčiomis prie viešpatystės istoriško bendruolio; valdžia stato sau už siekį išnaikinti skirtingumą svetimų tautų ir sulieti jas su galva, kuris yra viešpatystės pamatu; užtai naikina vis tai, kas prilaiko tautą, ir neleidžia nieko, kas tik galėtų kelti ją prie išmintingo gyvenimo ir didinti tautiška susipratimą. Šitos priežastys neduoda augti draugijai ir šimteriopai sunkesnę daro kovą, kurią turi vesti žmonės, apleidami pasiekti augštesnį laipsnį kultūros; jos teipogi aiškina, delko mes taip ilgai neturėjome jokio laikraščio ir delko pirmutinis mūsų laikraštis Aušra užgeso, pragyvenęs keletą metų. Jeigu sunki pradžia kiekvieno darbo, siekiančio toliaus už reikalus atskiro žmogaus, tai dar sunkesnė turi būti pradžia pirmutinio laikraščio, kuris ryžosi nešti šviesą į šalį, kur įstatymai persekioja visokius apsiereikšimus dvasiško gyvenimo ir neleidžia nieko, prie ko nėra prisegta valdžios nužiūrėjimo ir kas jos neužtvirtina. Jau abeškai nelengva platintis laikraščiu draugijoje, kuri dar neturėjo laikraščio savo kalboje ir pradeda tik statyti pirmuosius žingsnius ant kelio apšvietimo tautiško susipratimo; o kur tai sunkias turi būti,

jeigu draudžia tą laikraštį skaityti ir kiša į kalinį peržengiančiuosius tą uždraudimą. Tai kalbėdamas, aš noriu pasakyti, kad Aušra užgeso tikrai del minėtų priežasčių; buvo ir daug kitokių, visai speciališkių priežasčių, visokių smulkmenų, trukdžiusių jos pasisekimą; minėti šitas priežastis aš ne laikau už šios dienos užduotį ir delto kalbėjau tik apie augščiau minėtąsias, nes jos, man rodosi, svarbiausios ir nuo jų priguli daug kitokių, smulkesnių priežasčių. Bet, užgesus Aušrai, mes nepasilikome be laikraščio; jai begyvenant užgimė daugiau laikraščių, kurie nedingo drauge su Aušra; dingus gi šitiems, jų vieta užėmė kiti. Šitai geriausiai mums liudyja, kad pirmutinis, mūsų laikraštis parodė ne tikt naudingumą, bet ir reikalingumą laikraščio, jeigu norime ką nors dirbti vardan gero ir laimės savo tautos; vienkart gi gali sakyti, kad Aušra žymiai pakėlė tautos dvase ir gerai prisidėjo prie tautiško susipratimo. Kaipgi veda pradėtą Aušros darbą šios dienos laikraščiai? Kokiems siekiams jie tarnauja ir kokius kelius rodo tautai, ydant ji pastotų stipri ir laiminga? Su galėsčiu reikia prisipažinti, kad ne visi mūsų laikraščiai turi aiškiai aprinktus siekius ir maž-daug išaiškintus programas. Nekuriuose jų negali patėmyti jokių kultūriškų siekių, jokios aiškios pakraipos; skaitytojai randa juose daugybę visokių smulkmenų kasdieninio gyvenimo, daug medegos privatiško budo, yvairiuojamos karts nuo karto pasibarimais atskirų žmogysčių, prigulinčių prie vedimo laikraščio. Bereikalo jieskotum šituose laikraščiuose apšvietimo ir išaiškinimo klausymų gyvenimo, o tarp jų ypač tokių, kurie priguli prie mūsų reikalų, prie mūsų tautos kilimo, prie išaiškinimo siekių ir idealų, kurie turėtų rodyti kelius mūsų darbams ir pastoti dvase, gaivinantią mūsų darbus, rupestčius ir troškimus. Greta su šitais laikraščiais turime ir tokius, kurie apsiereikšo sau maž-daug aiškius siekius, įgyvendinimas kurių pagal jų pažiuras turėtų suteikti Lietuvai stiprumą ir laimę; jie mano, kad jų siekiai geriausi, ir jokių kitų nepripažįsta. Čia, pirmiausia, turiu nurodyti ant apsiereikšusiojo neseniai pakrypimo, skelbiančio, buk Lietuvos laimę reikia statyti ant pamato darbininkų klausymo. Kadangi šitas pakrypimas grynai praktiškas, tai, apsvarstydami jį, turime laikytiis praktiškos pusės klausymo. Svarbiausia sąlyga pasisekimo ir tvirtumo kiekvienos reformos, apimančios plačiai draugijos gyvenimą, yra tai, kad reforma turėtų pamatą istoriškai susidejusiose ypatybėse draugijos gyvenimo, nes kitaip reforma ne tik nepataiso negerų sąlygų gyvenimo, bet dar įneša abelną sumišimą, išraudama drauge su paktu ir gerą ir duodama tokias institucijas, kurios pasilieka tik ant popieros. Istorija duoda daug liudyjimų, kad reformos, kurių išpildytojai nenorėjo pripažinti šitos teisybės, sukriuso ir nuo jų niekam nebuvo jokios naudos. Užtaigi, norint nepatirti nepasisekimo, reikia pirmų-pirmiausia gerai istirti tas dalis gyvenimo, kurias išrandame negeromis ir norime pertaisyti. Ka-gi matome ekonomiškame gyvenime mūsų tėvynės, kurį kelintas laikraštis nori perdirbti ant pamato darbininkų klausymo? Kiekvienas gerai žino, kad šita dalis mūsų gyvenimo visai da neišaiškinta; praleisdami jau tik tai, kad mes neturime institucijų, kurios galėtų užsinti tyrinėjimu apsiereikšimų ekonomiškame gyvenime, turime prisipažinti, kad ir privatiška iniciatyva ikišiol dar nieko nepadarė del išaiškinimo negerumų šitos dalies mūsų gyvenimo, ir nenusprendė, į kokią pusę reiktu pakreipti darbą sudėtu pajiegų, kad kiekvienas galėtų ramiai laukti

rytojaus ir prisipažinti laimingas esąs. Mes pažinstame tikrai visai abelnus apsireiškimus ekonomiško gyvenimo savo tėvynės, kurie puola į akis, sulyginant Lietuvos gyvenimą su gyvenimu kitų tautų. Delto peranksti da statyti Lietuvos laimę ant pamato darbininkų klausymo. Jeigu nepripažinsime šitos teisybės, tai turėsime sutikti, kad užsimaņes gali perdirbti ekonomišką gyvenimą pagal koki norint principą, išdirbtą su pagelba grynai abstraktiškos teorijos. Apart to, neužsimirškime, kad tautos, daug augščiau už mus stovinčios kulturiškai ir turinčios tvirtą politišką organizaciją, nesiryža kartu išrišti ekonomiško klausymo pagal kokią nors priimtą teoriją; visur stengiasi nuosekliai eiti, ir daro tik tai, kas būtina pripažinta už gerą ir naudingą, o jei ir nedaro to, ko reikalauja visų nauda, tai dėlto negali da sakyti, kad konservatizmas arba įtekmė priešingų elementų, turinčių savo rankose politišką valdžią, sulauko įgyvendinimą geresnės ekonomiškos organizacijos. Toliaus, jeigu pažiūrėsime į praktišką pusę ekonomiškų teorijų, tyrinėjantių sociališką klausymą, tai, išskyrus utopiškas teorijas, nerasime nė vienos, kuri drystų mokinti, kad su pagelba kokių nors įstatymų galėtum netolygoje ateityje išrišti visas tas painias, kurios išdygo per ilgą draugijos evoliuciją ir sunkią kovą už buvį. Tai pat randame ir praktiškų darbuose ir bereikalo reiškotumėme programuose atsakymo ant to, ką reikėtų daryti šiandien, norint išrišti darbininkų klausymą. Visur randame tikrai abelnas taisykles, parodančias, koki turi buti principai ateities ekonomiškos organizacijos, ir visur pripažinta, kad negali staiga įgyvendinti tų principų, išbraukus iš draugijos istorijos paskutinius lapus, bet kad pirmųjų-pirmiausiai turi pereiti daug visokių atmainų visose dalise draugijos gyvenimo, ydant pasidaugytų tinkantis pamatas geistiniai ekonomiškai organizacijai. Šitų ypatybių draugijos evoliucijos nenori pripažinti mokslas mūsų žurnalistikos minėtosios pakraipos; jis stačiai ir drąsiai skelbia, kad Lietuvos laimę reikia statyti ant pamato darbininkų klausymo; bet kaip ją reikia statyti, ką daryti, nerandame jokie atsakymo ir ties mumis stovi tik plikas reikalavimas. Aišku, kad laikraščiai šito pakrypimo negali ant kitų greta su jais dirbančiųjų žiūrėti iš augšto, tartum visų išganingiausios teorijos (?), ir laikyti juos perniek. Lygiai teipgi klaidinga skelbti, buk mūsų tėvynė galint apseiti be jokio tikėjimo, nes šitas tikrai gaisinas žmonių išsilavinimą. Apie šitą klausymą daug buvo rašyta ir kalbėta, labiausia iš praktiškos pusės; delto aš nekalbėsiu apie jį. Noriu tik paklausti, kuomi galetum užstoti tikėjimą del mūsų brolių, norinčių tikėti? Vienintelis daigtas, kuris tam tikrų, man rodosi, yra mokslas, kaip skelbia mūsų novatorių. Bet jeigu tai tiesa, tai nereiktų užmiršti, ypač pozityvistams, kad mokslo ir tikėjimo sferos labai yvairios ir negali viena kitos užstoti. Apart to, kiekvienas turi pripažinti, kad ikišiol mokslas neatrado da taisyklių arba principų, kurie galėtų užstoti tikėjimo mokslą ir suraminti žmogų tikrai norintį tikėti. Bet man gal užmesti, kad ko šiandien nėra, tai bus po šimto arba kelių šimtų metų. Ant to galėčiau atsakyti, kad laikraščiai nepritinka skelbti dalykų, kurie gal bus žinomi tikrai praėjus ilgai eilei metų, nes nuo laikraščio reikalauja ne utopiškų sistemų, bet atsakymo ant klausimų, kuriuos pagimdo gyvenimo reikalai.

Vienok, jeigu žmogaus prigimtis reikalauja tikėjimo, tai delto neturime dar tiesos skelbti, kad geri

tik tie laikraščiai, kurie mokina žmonis tikėjimo, ir kad tik tokie laikraščiai turi tiesą gyventi. Kaip mokslas neužstoja tikėjimo, teip ir tikėjimas negali užstoti to, ką mokslas, suteikia žmonėms. Jei žmonės mokės tik melstis, o nežinos, kaip apsiginti nuo mirties kovoje už buvį, tai bus lygiai toki nelaimingi, kaip ir be tikėjimo. Tegul dvasiški laikraščiai platiną tarp žmonių tikėjimo šviesą, bet vienkart tegul jie leidžia ir svietiškus laikraščius šelpti draugiją naudingais pamokinimais; kaip aniems, teip ir šitiems turi prigulėti laisva kritika pažiūrų, o ne stačias nepripažinimas esybės viens kito. Tikrai platus sąžiniškas tyrinėjimas gyvenimo, o ne įgyvendinimas vienpusių siekių, gali padaryti laikraštį naudingą ir suteikti jam garbę, arba, kaip Aušra tekėdama apskelbė, mūsų laikraščiai turi duoti savo skaitytojams pažinti atsitikimus žilos senovės, veikalus garbingų sentėvių ir šios gady-nės gyvenimą.

Joniškis.

Mūsų raštų kalba.

(1853—1893).

Pasinaudomas iš progos, kurią suteikia šis ženklingas visoj Lietuvoje mėnuo, negaliu iškęsti ir aš neatsiliepęs į savo tautiečius nors keliais žodeliais. Mano darbas šiandien bus nurodyti, ne kokios idėjos, ne kokie siekiai vedė įkurtojus „Aušros“ ir kitų mūsų raštų. Ne, mano noras šiuo žygiu kur-kas mažesnis: aš noriu tikrai *apžvelgti mūsų raštų kalbą, tą apdangalą, kuriuo dėvėjo mintys ir idėjos mūsų kėlėjų ir vadovų.*

Suskatę dirbti dėl savo žmonių, dėl Lietuvos, mūsų vadovai visa širdim troško iškelti tėvynę ir jos kalbą. Dėl tos priežasties, reikėjo nurodyti ir visiems apskelbti, juog mūsų kalba yra visų geriausia, seniausia, garbingiausia. Atsirado pagaliaus tokie entuziastai, kurie drįso sakyti, kad lietuvių kalba esant motina kalbų mūsų kaimynų, kad mūsų kaimynų kalbos esančios tikrai žargonas, tik mišinys iš mūsų kalbos ir kas-žin kokių neaiškų garsų. Teip iškėlė savo kalbą, tūli kalbininkai išvedė, kad žodžius „pan, gospodarz“ ir daugelį kitų Lenkai ir kiti Slavai gavę tiesiog nuo Lietuvos arba, kaip buvo dar neseniausiai tariama, pasijėmę nuo mūsų ir tikrai savaip „suambrinę“. — Šitos kategorijos rašytojai neprivalė mokinis prigimtos kalbos: jug svetimų reiškinių, svetimų žodžių, nieko ne lietuviško ir teip negalėjo būti, pagal tokią nuomonę, jų kalboje. Suprantamas daiktas, kodėl tie rašytojai patys neskaitydavo mūsų gramatikų (vok. k.), nesimokindavo kalbos iš dainų, pasakų ir nereikalavdavo, kad kas parašytų jiems koki kalbos vadovėlį. Jų sustatyta gramatika buvo parašyta ne kitiems pamokinti; mokinti kitą žmogų, patys niekad lietuvių kalbos ir jos gramatikos nesimokinę, žinoma, jie negalėjo.

Turėdamiesi tokių pažiūrų ant mūsų kalbos, šitie mūsų vadovai negalėjo gražiai rašyti: jie labai maža tepadarė gero mūsų raštų kalbai. Toji teip nevaisinga karta mūsų rašytojų jau nyksta, ir šiandien jau tikrai liekanos jų tematyti.

* * *

Daug didesnis buvo skaitlius tokių rašytojų, kuriuos nepakąkino kn. Miežinio gramatika. Jiems vis rodėsi, kad *geras* kalbos vadovėlis galėtų ne vieną pamokinti, kaip reiktų rašyti, kokis reiškinys ar žodis iš daugelio žinomų tikrai lietuviškas, katras jų svetimas; žodžiu sakant, šitie rašytojai norėjo stovėti savo raštuose ant tvirto pamato. Bet gran

kaip žinoma, nesulaukėme, o rašyti vienok reikėjo, nės žmonių reikalai vis augo ir augo ir mūsų tautos kilimas kasdien brendo. Kaip-gi tad darė mūsų rašytojai, neturėdami gramat. rankvedžio (?), kaip rašė mūsų dvasios kėlėjai, kurių kiti savo kalbą temokėjo tik todėl, kad pirmiausia buvo ganę savo tėvų bandą?

Keno atmintis buvo geresnė, kas buvo geriausias prisiklausęs tėvų kalbai, tas geriausias ir parašyti galėjo. Kas ilgai gyveno toli nuo Lietuvos, tas daugiausia pamiršo, ir tam rašant trūko daugiausia reikalingų žodžių. Čia reikia priminti, juog daug gangreit didumas, pereitos dešimties metų rašytojų priversti buvo gyventi ne pačioje Lietuvoje, bet kitur, tarp svetimų, ne lietuviškų gaivalų. Per paskutinį dešimtmetį mes pristigdavome raštams žodžių ir todėl, kad mums, mokantiems savo kalbą tikrai iš sodžių, tankiai reikėdavo kalbėti apie tokius dalykus, kurių nėra dar sodžiuose; mūsų vadovams reikėdavo mat išreikšti ir tokios mintys, kurias jie buvo pasisėmę iš nelietuviškų šaltinių.

Ko trūkdavo rašant nepaprastos, o kartais ir paprastos italpos straipsnelį, tą rašytojas tankiausiai, neilgai trukęs, nusikaldavo; jis darydavo tai, kas kitų tautų jau senei ir išpalengvo padaryta. Gaila tik, kad mūsų rašytojai ne visada mokėdavo nusikalti reikalingus žodžius ir kartais suvis bereikalo kaldavo. Jug netikusiai nukaltiems žodžiams sunku bus išsiplautinti tarp žmonių.

Šis dalykas, t. y. kalimas žodžių bereikalo ir nemokėjimas, reikiant „nusikalti“, parodo, juog daugelis mūsų rašytojų, ar šėip ar teip, vis-gi *nutauto*. Stebėtis čia nėra iš-ko, nės visi mes gavome mokslą svetimos kalbose, daugelis net atrato savaip manyti. Tasai nutautimas dar aiškiau pasirodo, jei paėmęs vieną-kitą mūsų laikraščių straipsnį, imi tyrinėti jį iš pusės sintaksio. Čion gali matyti tankiausiai visų kalbų sintaksį. tik nerandi tos dvasios mūsų kalbos, apie kurią galima turėt išmanymas išsiskačius į žmonių dainas, pasakas, mįsles. Norom-nenorom turi pripažinti, juogei gangreit visas itusių kalbos sintaksis guli dar žmonių kalboje, neišėjė aikštėn.

*

*

*

Yra dar viena, tuotarpu nedidelė, bet, kiek matyti, gana visli saujelė mūsų rašytojų. Čionai kalbu apie tuos darbininkus, kurie moka rašyti gryna lietuvių kalba. Tie rašytojai teipgi neapsieina nekale žodžių, bet jų káltus žodžius žinovas kalbos, kurio ausis dar neatprato nuo prigimtų garsų, vargu galėtų atskirti nuo žodžių nugirdėtų tarp žmonių. Jie kala teip, kaip kala žmonės. Norėdami grynai rašyti, jie taikosi sekti ir dvasią mūsų kalbos iš pusės sintaksio. Juo toliaus, juo dažniaus randi tai apysakėlė, tai straipsnelį, kurs išėjęs, matyti, iš-po plunksnos tokio rašytojo. Kaip miela, kaip smagu rasti tokia kalba! Ne vieną nutautėlį gali pati tokia kalba atgaivinti ir pritraukti ant tikro, savotiško kelio.

Man rodos, kad nuo šitų rašytojų prigulės ir ateitis mūsų kalbos. Juo greičiaus jie gaus viršų, juo tikresniu keliu eis mūsų raštų kalba. Jei iš šito kelio iškrypsime, tad vėliaus turėsime grįžti iškur atėję ir eiti vėl juo, nės tik tokiu būdu tikrai ir tvirtai auga ir gali augti raštų kalba. Juog tokiu pat keliu auga ir kitur rašto kalba, parodo mums teip tankiai dabar minimi artymiausi mūsų giminiečiai, Latviai. Latvių vadovai, matydami, kad jų pridirbti žodžiai netinka žmonėms, kurie tankiai net suprasti jų negali, jau keletas metų pradėjo rinkti, kiek įmanymai, savo tautos dainas, pasakas ir kitas panašias

liekanas; jie tikisi pažinsią tokiu būdu dvasią savo kalbos ir tas taisykles, kurių prisilaiko žemininkų kalba. Latviai turi jau prisirinkę keliolika didelių tomų savo dainų, kelis tomus savo pasakų, daug mįslių. Žinovai Latvių kalbos kiekvienam norinčiam gerai pažinti jų kalbą ir jieškančiam latv. gramatikų dabar tankiai nurodo tiesiog ant minėtų rinkinių — pasakų, dainų etc.; jie nori tuomi pasakyti, kad tik tenai tegalima išmokti prigulinčiai jų kalbos. Taigi ir man anot tų Latvių rodos, juog lėngva bus ir gerą gramatiką sustatyti ir grynai lietuviškai rašyti tik tuomet, kada mes gerai pažinsime žmonių kalbą ir pradėsime rašto kalbos taisykles remti ant tų įstatymų, kuriuos mums duoda mūsų žemininkų, ypač sodiečių kalba. Rašytojai, kuriems teko gyventi svetur, toli nuo savo krašto, nebegalės nutausti kalbos dalykuose, t. y. neužmirš savo tėvų kalbos tik tuomet, kada jie turės po akių *daugybėje dainų, pasakų* gyvą paveikslą savo tautiečių kalbos.

P. Vaidilas.

Šiauliai, 3/15 Kovo mėn. 1893 m.

Keli žodžiai apie tautišką klausymą.

Devynioliktam amžini teko tarp kitų svarbių klausymų išrišti (?) ir tautišką klausymą. Mažesnės Europos tautos, kurios anksčiau buvo, teip sakant, letargišku miegu apimtos, viena po kitą pradėjo suprasti savo atskyrumą nuo kitų tautų, sutvėrė savo literatūrą ir mokslą, pradėjo stengtis susilyginti dvasiškai su kitomis tautomis ir reikalauti tiesų ir laisvės savo ekonomiškam, doriškam ir dvasiškam išsilavinimui. Pereitame amžyje inteligentas Čekas: jeigu ir vadino savę Čeku, tai ne delto, idant nurodyti, kad jo simpatijos ir darbai priguli Čekų tautai, buvo tai tik tuščias žodis, parodantis, kad jo protėviai buvo Čekai; nės jo kalba, nės jo draugijos gyvenimas, nės reikalai nesiskyrė niekuom nuo Vokiečių. Tik devynioliktam amžyje išdygo ir užaugo nuomonė, kad kiekviens Čekas tur šventai guodoti savo kalbą, savo tautos darbus, įpročius ir literatūrą. Tiktai devynioliktame amžyje tapo galima pavadinti dorišku eunuku kiekvieną, kuris išsižada savo tautos ir savo prigimtos kalbos. Bet tas, teip vadinamasis, tautiškas klausymas tai ne tuščias išmislas teoretikų. Jį pagimdė tos atmainos ekonomiško ir draugijiško Europos gyvenimo, kurios kilo pabaigoje pereitojo ir šitame šimtmetyje.

Pakol nebuvo pabrinkęs išdirbystės, draugija Europos dalinosi į dvi dalis: viena — turtingi žemvaldžiai, kita — neturtėliai, darbo žmonės. Jeigu jau nebuvo tokio didelio ekonomiško skirtumo tarp tų dviejų luomų, tai dvasiškai jiedvi buvo visai atskirtos viena nuo kitos. Pirmutiniejai savo apšvietimu stovėjo gana augštai; jie naudojo visus vaisius mokslo ir literatūros; antriejai visai buvo atstumti nuo apšvietimo; teip galimė sakyti, jeigu ne peraugštai statysime mokėjimą skaityti ir rašyti. Pirmutiniejai daugiausia mokejė ne vieną kalbą, bet kelias ir per tai suvis neprivalė literatūros savo tautos kalboje. Iš kitos pusės ta privilegyruota luoma iš augšto turėdama nuomonę, kad ji pagal savo prigimimą augščiau stovi už anuos, stengėsi visose šaliose ir savo kalba atsiskirti nuo žemesniųjų luomų. Inteligentas Čekas ir Vengras kalbėjo vokiškai, inteligentas Lietuvis — lenkiškai ir tt. Miestuose buvo tas pats padalinimas. Iki atsiradus pabrinkus pirklystė mažai buvo išsilavinus, o amatininkai miestų, bent daugumas, ne daug kuomi skyrėsi nuo ukininkų. Tokiu būdu kiekviena mažesnėji tauta naminiame savo

gyvenime vartojo dvi kalbas. Augštesnės luomos vartojo vieną privilegyruotą kalbą — vokišką, lenkišką, anglišką, ar kitą, — prigimtą tautos kalbą vartojo tiksliai atstumtosios nuo apšvietimo, žemesnės luomos. Literatūros tautiškoje kalboje nebuvo ir negalėjo būti 1) iš priežasties stokos dvasiškų sylų, vertojančių savo naminiame gyvenime tą kalbą ir 2) dėl to, kad žemesnės luomos, kurios vien tik ir tevirtavo ją, neturėjo beveik jokių tiesų, nė įtekmės ant politikos valstijų, per tai nesigalvojo apie gyvenimą valstijų, nė, abelnai, draugijos.

Syla garo, podraug su kitais mažesnės vertės faktoriais, išstatė ant scenos gyvenimo taip vadinamą trečiąją luomą. Visame gyvenime draugijos kilo atmainos. Trečioji luoma per savo medegiškas spėkas užėmė gana augštą vietą draugijos gyvenime, o tuom tarpu tradicijos ir nuomonės to laiko negalėjo pastatyti jos ant tokio juridiško augštumo, ant kokio ji faktiškai stovėjo. Bet toks skirtumas tarp faktiškų ir juridiškų jos padėjimų negalėjo ilgai laikytis. Iš jos vidurio kilo teoretiškas mokslas lygybės ir laisvės; tas mokslas buvo išstatytas kaip siekis, ir trečioji luoma, sogriovus senuosius pamatus valstijos, įvedė naujus, kurie davė jai prigulincią vietą. Bet mokslas lygybės ir laisvės nepasliko be įtekmės ant gyvenimo draugijos. Žinoma, trečiajai luomai nerupėjo faktiška lygybė, dvasiška ir ekonomiška, kokios šiaudien reikalauja ketvirtieji klasai; jai buvo svarbi tiksliai teoretiška lygybė, kuri nepripažinstą žmogui tiesų pagal jo gimimą, kuri neatskiria bajorų, grovų nuo šiapi žmonių, kurie negal pasigirti darbaissavo protėvių, ir netur titulo bajoro, kunigaikščio ir tt. Principai, dėlei kurių bajorai negalėjo žiūrėti ant paniekintųjų „chlopu“, kaip ant lygių sau žmonių, sugriuvo. Pasiekto visko, ypač įsikunijimo principų lygybės, buvo kitos atmainos gyvenimo ir pirmiausia išnaikinimas baudžiavų. Paleidimas baudžiauninkų drange su augščiausiu minėtu atsiradimu trečiosios klasos (luomos) galutinai nustumė ant antros vietos turtingiausius žemvaldžius; padalinimas žmonijos į dvi visai atskyrias luomas galutinai išnyko. Kilo kitas padalinimas — pagal medegišką padėjimą. Bet šitasai padalinimas tiksliai ateityje gal pasieks tokį laipsnį, kokį buvo pasiekęs senasis. Nepereinamo rubežiaus tarp žemesniųjų ir augštesniųjų žmonių pagal medegišką padėjimą ikišiol nėra. Aš nenoriu pasakyti, kad nėra to rubežiaus, per kurį negali pereiti neturtėlis ir tapti turtingu. Tas rubežius yra. Bet tarp žmonių, nieko neturintųjų, ir stovinčiųjų už juosius medegiškai neįpasakytai augščiau — visada yra daugybė laipsnių, ant kurių stovi ne taip žemai nustumtiejai ir ne taip augštai iškeltiejai.

Jeigu mes pažiūrėsime ant to iš kitos pusės, iš pusės dvasiškos, iš pusės apšvietimo, tai pamatysime da daugiau atmainų. Dingo tas skyrius, kuris dalino žmoniją į dvi dalis, iš kurių viena buvo visai atstumta nuo apšvietimo. Principas lygybės ir ekonomiškos atmainos draugijoje atidarė duris vidutinių ir augštesniųjų mokslaviečių visoms luomoms, kurios dar nesuvisu nustumtos į bedugnį neturtystės. Iš visų luomų kilo eilės apšvietusių vyrų, kuriems sunku buvo apleisti savo kalbą ir papročius, kuriuos jie jie buvo pasisavinę prie tėvų židinio. Iš kitos pusės, kasyk ang visose luomose skaitlius mokančių skaityti ir netiktai mokančių skaityti, bet ir tokių, kurie jau galvojos apie draugijos gyvenimą, kuriems reikalingos yra knygos ir laikraščiai. Mokslas ir apšvietimas jau liovėsi tarnavęs vieniems tik privilegyru-

tiems ir turėjo per tai permaintyti kelintą savo ypatybę. Privilegyruotiems lengva buvo naudoti visus vaisius mokslo ir literatūros, nors jie buvo pamyne po kojų savo tautišką kalbą: jie mokejo ir vartojo naminiame savo gyvenime vieną iš privilegyruotų tuomet kalbų. Neteip lengva buvo išsižadėti savo kalbos kitoms luomoms, kurios netur nė laiko, nė spēkų išmokti svetimai kalbai ir kurios per visą savo gyvenimą priprato prie tautiškos kalbos. O tuom tarpu sykiu su apšvietimu augantysis žingėdumas jau neleido atsikvoti nuo skaitymo knygų ir laikraščių.

Tokių būdu iš vienos pusės kilusieji iš visų luomų augštai apšvieti vyrai, iš kitos — kasyk augantys skaitlius reikalaujančių savo kalboje visokių knygų turėjo būtina sutverti tautišką literatūrą. Bet šitame dalyke nemažą vertę turėjo da viens faktorius. Atsiradus trečiajai ir ketvirtajai klasi, išnykus baudžiavoms, gyvenimo reikalai draugijos ženkliai pasididino. Kiekviena luoma išstatė savo reikalus, kiekviena stovėjo prieš valstiją su savo reikalavimais ir savo balsais, jeigu ne tiesiog, tai nors per savo užtartytojus, inteligentus. Pasididino skaitlius reikalų draugijos, pasididino įtalpa rašlivos (?) ir literatūros (?) ir tuodvi bent dalyje savo įtalpos turėjo tapti prieinamos žemesnėms luomoms. O žingėdumas jų turėjo augti drauge su išgilinimu draugijos ir savo reikalus. Literatura turėjo išklausti balsų sąnarių draugijos, kaskart reikalaujančių naujų tiesų.

Tokių būdu turėjo būtina užgimti kalboje kiekvienos tautos literatura. Tai jau pradžia krutėjimo. Neišpasakyta galybė knygų, atkreipiančios ant savęs ir vieną dieną akis tukstančių žmonių, atskirtų nuo vienas kito dešimtimis mylių, vienyja visus skaitančius ją. Ji būtina tur apsvarstyti reikalus savo skaitytojų — žmonių kalbančių viena kalba. Skaitytojai ir rašytojai pradeda susiprasti, kad jų reikalai yra atskyrus nuo reikalų žmonių, kalbančių kitokia kalba; pradeda susiprasti, kad jie niekuom ne niekseni už kitas tautas ir per tai netur tapti nuskriaudžiami. Pradeda reikalauti dėl savęs daugiau ir daugiau tiesų, pradeda reikalauti mokslaviečių vidutinių ir augštesnių savo kalboje, pradeda reikalauti nuo valstijos dėl savęs balso, kuris nepavelytų skriausti tautą kitoms, prie tos pačios valstijos prigulincioms, tautoms ir ant gale pareikalauja dėl savęs savistovio valdymosi savo naminiame pagyvenime pagal savo nuomones, papročius ir sąlygas gyvenimo.

Tokios buvo priežastys kilimo tautiškojo klausymo devynioliktame amžyje. Žinoma, ne kiekvieną, pabudusiąją devynioliktame amžyje, tautą pabudino visi tie faktoriai. Pradžia krutėjimo kiekvienos tautos turėjo savo ypatybes. Aš noriu tiksliai pasakyti, kad pradžią krutėjimo vienos ar kitos tautos neišsukė balsas dainiaus, užsidedusio meile savo tautos ir prigimtos kalbos, bet tas krutėjimas yra neprashalinama pasekmė tų draugijos ir ekonomiško atmainų, kurios kilo Europoje pereitame ir šitame šimtmetyje. Kaip tik tos atmainos kilo valstijoje, prie kurios prigulinta ar kita iš miegančiųjų mažesniųjų tautų, tos tautos tur būtina pabusti. Joki įstatymai, joki persekiojimai to krutėjimo nenudobs, jei valstija neišnaikins visos tautos, kas yra negalimas deigtas, arba neprashalis tų sąlygų, kurios jį pagimdė, ko taip jau negalima padaryti.

O Volapūkas, kalba Esperanto, arba koks kitas išmislas ant tos pačios temos? Sunku žinoti jų ateitį. Bet jie nesuvienys visų tautų. Kiekviena tauta t,

tiek ypatybių, jog negalima nė mislyti, kad kelios tautos galėtų pasikakinti viena kalba. Dainius gal visai nemislyjo, kad jis išreiškia augštą teisybę, sakydamas, kad lietuviška „kalbė“ dėl jo yra gražiausia. Teisybė, kiekvienam žmogui jo tautos kalba yra gražiausia, nės ji labiau tinka visam sudėjimui jo dvasios, jo būdai. Bet iš kitos pusės ar gal buti rašliava, kuri pritiktų kelioms tautoms ant syk. Testi poėtai, kurie dėl viso svieto gal tarauti, kaip Baironas, Hugo ir kiti, bet sutverti pressą (spaudą), kuri tiktų kelioms tautoms, suvisu negalima. Gyvenimas ir reikalai kiekvienos tautos yra taip yvairus, kad apie abelną spaudą nė mislyti negalima, ir juo toliaus, juo tas skirtingumas auga. Jau jaigu gyventojai Maskvos negal pasikakinti laikraščiais Peterburgo, tai jau apie visatiną rašliavą nēr ką nė kalbėti.

Bet nurodydamas ant sąlygų gyvenimo devyniolikto amžio, kurios buvo priežasčia pradžios krutėjimo didumo mažesniųjų tautų, aš nenurodžiau ant vieno stimulo, kuris mus kiekvieną stumia prie darbo dėl meilės tėvynės, meilės prigimtos šalies, kuri mus užaugino, meilės mūsų brolių, surištų su mumis vienokia kalba, vienokiais įpročiais, vienokiu padėjimu draugijos. Teisybė, tai yra vienas augščiausias jausmas, bet jis vienas niekada negal prikelti tautą iš letargiško miego. Jis gal sujudinti žmogų prie produktyviško darbo dėl tautos tikrai tada, kada jau gyvenime tautos kilo tam reikalingos sąlygos. Tegul butų karščiausi poėtai pradėję pereiname amžyje dainuoti apie gražumą lietuviškos kalbos, apie garsumą Lietuvos istorijos: jų balsas butų likęs balsu šaukiančio ant pusčios.

Taigi, nežiurint ant jokių persekiojimų, atgijo Vengrai, Čekai, Latviai, Bulgariai, Serbai ir kiti, atgijo ir Lietuviai. Bet kodėl Lietuviai pradėjo krutėti teip vėlai? Kitos tautos, kurios pereiname amžyje buvo tokiam pat padėjime, kaip ir mes, mums dar tik pradėjęs krutėti, turėjo jau savo literatūrą, jau buvo iškovojusius daug tiesų, o kitos iš jų, kaip Vengrai, jau beveik atgavo politišką laisvę. Priežastys to guli tame, kad ne visi tie faktoriai, kurie pribuvo ant sujudimo kitų tautų, pribuvo prie pabudinimo iš miego Lietuvių. Atsiradimas trečiosios luomos — turtingų pirklių ir amatninkų, kursai turėjo tokią įtekmę ant kilimo Latvių, o neliko be įtekmės ir ant Vengrų, Grekų ir Čekų, pas mus visai nepribuvo. Iš tos pusės padėjimas mūsų ženklyvai skiriasi nuo padėjimo kitų mažųjų Europos tautų. Pas mus teip vadinamos trečiosios luomos *ikišiolei* nėra. Miesto gyventojai — pirkliai, amatninkai — gal buti paskaityti tarp svarbiausiųjų tautos luomų. Pas mus žydai užlieja visus miestus laiko savo rankose pirklystę ir amatninkystę.

Iš kitos pusės tas faktorius, kurisai mus sujudino, pribuvo daug vėliaus, nekaip kitose šalise. Pas mus baudžiaivos buvo išnaikintos 1864 m., kuomet kitose šalise tai atsitiko kaip-kur da pereiname šimtmetyje.

Bet kaip tik baudžiauninkai tapo paleisti, galima buvo iš augšto sakyti, kad Lietuvių tauta turės ateityje savo literatūrą ir savo istoriją. Sukako nuo to laiko arti 20 metų, užaugo ir tarpo laisvų ukininkų vyrų išėję vidutines ir augštesnes mokslavietes, pradėjo suaugti dvasiškos spēkos Lietuvių ir pasirodė lietuviškas laikraštis, pilnas karščio pabudusios iš miego tautos.

Tai pradžia mūsų krutėjimo. Nuo to laiko, nežiurint ant sunkių *ikišiolei* sąlygų, skaitlius laikraščių ir knygų vis auga, įtalpa jų eina vis platyz,

skaitlius žmonių, atsidavusių ant darbo, didinasi; anksčiaus ar vėliaus svietas turės pripažinti Lietuviams visas tiesas atskėros tautos. A. Veliuoniškis.

Vertė tautiskos idėjos.

(Kalba, laikyta ant vienos lietuviškos šventės).

Seniai jau patėmyta, kad, jeigu užgema kokia nauja suprantama didžiumai žmonių didelė idėja —, t. y. tokia, kuri žada pagerinti buvį didelės dalies draugijos —, ji nepasiduoda jokiems persekiojimams priešininkų. Juo daugiau ją spaudžia, juo labiau ji platinasi, kaskart įgydama vis didesnę ir didesnę galybę, iki ant galo pergali visas trukdinančias kliutis ir atsijima tai, kas jai priguli.

Tokia idėja buvo kitakart krikščionystė, kurios jokiū būdu negalėjo sulaukyti toksai vyras, kaip Julijonas Apostata, norint anasai turėjo ciecoriaus galybę, šviesų protą, augštą mokslą ir tvirtą valią. Tokia idėja paskiaus pakilo pavidale reformacijos arba išliuosavimo žmogaus proto ir sąžinės iš pančių viduramžinės scholiastikos. . . . Ne mažesnę gyvybę parodė ir principai didėsės Prancuzų Revoliucijos, kuri, nežiurint ant nežmoniškos cenzūros aplinkinių valstijų ir visokų persekiojimų jos išpažintojų. — lyg kokia neužgesinama liepsna, paplito beveik po visą pasaulę, pakėlė nuvargintą žmonijos dvasią ir pagimdė naujas dideles idėjas. Terpu jų svarbią vietą užima nacionališka arba tautiška idėja, kuri irgi parodė neišpasakytą gyvybę ir tvirtybę.

Atsiradus pabaigoj pereito šimtmečio, bekariaudama per ištisą mūsų amžį, ji padarė jau gilų ženklą ant ekonomiškio, dvasiškio ir politiško gyvenimo Europos, Amerikos, o dagi ir Azijos tautų.

Į trumpą sulygintinai laiką tautiška idėja apsiautė visą Balkanų pusiasalį, sukėlė (teisybė, drauge su kitomis spēkomis) ir padovanojo laisvę Grekijai, Serbijai, Bulgarijai; Vengrams davė galybę atsikariauti laisvę nuo Vokiečių, Čekus knone visai sulygino politišškai ir dvasiškai su angštais kulturiškais Vokiečiais; su jos pagelba Chorvatai įgijo sauvaldystę; dabar ji padeda kariauti už laisvę Slovakams, Rusinams, Austrijos Italams ir Transilvanijos Rumunams ir kitoms prispaustoms Austrijos tautom.

Ji suvienijo išskirstytą dinastiskais interesais, diplomatiškais intrygomis ir skirtumu tikėjimo skaitlingą Vokiečių tautą, teipogi tik per ją vyriausiai susiliejo ir Italai į vieną galingą valstiją.

Jeigu dirstelsim iš vidurio į pakraščius Europos, tai ir ten išvysim apsiereiškus tą pačią idėją. Teip, ant Iberijos pusiasalio ta pat galybė sulygino kalbą Katalonijos su kalba Kastilijos. Belgijoje ji davė lygias tiesas kalbai Valonų su prancuziškąja. Neminėsiu jau čia Airių, kurie neužilgo turbut įgys savo tiesas, už kurias tiek amžių kariauja.

Toksai pat krutėjimas, norint paskiaus, nēg Europoje, prasidėjo ir tarp tautų. Maskolių jungą nešančiųjų. Kyla tautišškai demokratiškas krutėjimas tarp Lenkų. Per tą patį judėjimą mūsų broliai Latviai nusikrato Vokiečių jungą, Estai (Igauniai) nepasiduoda Vokiečiams; Suomai (Finlandijoje) įgyja lygias su buvusiais savo valdonais, Švedais, tiesas. Nesnaudžia, kaip, girdet, nė Mažarusiai, Kaukazo tautos — Armėnai ir Gruzinais; o dagi ir tautos, paskendusios gilumose Maskolijos, pradeda rodyti ženklus gyvybės: teip, duodasi girdėti, kad pradeda nubusti Totoriai, Burėtai, Jakutai, teiposgi smulkiosios Finnų tautukės. Ant galo pagalios sukruato ir Lietuva, kurios tikra-

sis tautiškas judėjimas turi ne ką viršaus per 10 metų, o rezultatai visgi jau žymu.

Azijos Armėnai, kaip girdėt, irgi pradėjo bylą su Turkais už savo laisvę.

Pareina žinia, kad ir Egiptas nori tuomi pačiu keliu žengti.

Amerikoje Airiai laimingai varo konkurenciją su vietiniais „tengimiais“ (natives) — „Yankees“. Kada šitie pradėjo varyti propaganda, idant neprileisti Airių ir kitų atėjusių prie vyriausybės vietų, tai rezultatu tokios propagandos, po išnykimu tos vienpusės partijos, pasiliko didelis užpludimas tų vietų per Airius. Teippat, ta pati partija vietinių tengimių „Yankees“, vadinama „natives“, pakėlė ir Amerikos Vokiečius, kurie apie 1830, —40, —50 metus pradėjo taisyti grynai vokiškas kolonijas, vokiškas mokslavietes, universitetus ir dagi grynai vokiškas valstijas (states). Murinai teipogi dailiai išlaiko kovą su „Yankees“ ir nepasiduoda jiems.

Taigi nacionališka ideja per XIX šimtmetį padarė didelį ženklą buvyje didelės dalies žmonijos. Nesakau, kad tas visas atmainas padarė viena tik tautiška ideja, bet tvirtinu, kad jai tame tarpe priguli svarbi vieta.

* * *

Kągi gero duoda žmonijai ta ideja? Kodėlgi prie jos, kaip prie kokio išganymo, visi prispaustieji puolasi? Ar nėra tai tik paklydimas žmonių, kokia limpanti liga, kuri rasi ne tik ką nieko gero nepadarys. bet gal dar varo žmoniją atgal, rasi tikt atitolina ją nuo galatinio siekio — visuotinos laimės?

Taigi verta kritiškai dirstelti ant šitų klausimų. Kokios-gi geros pusės tautiško krutėjimo?

1) Pirmučiausiai reikia užtęmyti, jog ideja jo yra — tarnauti ne sav pačiam, bet visai tautai; per tai ji yra ne siaura egoistiška, bet *altruistiška ideja*. Kadangi abelnai gyvenime, o dabartiniam ypatingai, saunorystė (egoizmas) įleidus giliai šaknis, užtatai tautiškoji ideja, kaipo altruistiška, gali tiktai gerą padaryti.

2) Toksai noras kitiems tarnauti *sukelia daugelį darbininkų* prie visuotinio tautiško darbo. Žmonės tartum atranda (bent ant nekurio laiko) vidurį (centrą) savo darbštumo, aiškiai pamato savo siekį. Ir tiesa, visur, kur tikt pakilo tautiška ideja, mes matome daugelį žmonių pasišvenčiant ant tarnavimo visuotinai laimei. Priegtam, lyg užsikrėtę vieni nuo kitų, dirba išvien net toki elementai, kurie pirma tiktai kerštus tarp savęs varinėdavo — kaip katalikai, teip ir protestantai. Smoleris ir Smolka (Serbų-lučičių patrijotai) — liuteris ir katalikas — drauge eina savo tautiškuose darbuose. Parnelis (protestantas) ir Airijos katalikų kunigai išvien varo nacionališką atgaivinimą savo šalies.

3) O kas svarbiausia, per ideją, per meilę del savo tautos *didelį pusikelia dvasę*, atsiranda tokia *energija* darbininkų, prieš kurią niekas negali tesėti. Jeigu jiems nepritenka medegiškų pajiegu, jie jas užvaduoja dvasiška energija. Teip nuo XXX-metinės karės Vokiečiai buvo kuone suvisai suvokietine Čekija, teip jogei pirmutiniai darbininkai jos atgyjimo didelei abejojo apie rezultatus savo darbštumo. Teip vienas iš jų (Pelce) 1790 metuose rašo, kad netoli tas laikas, kada nuo Čekijos neliksia daugiaus nieko, kaip tik keli geografiški vardai. Kitas lingvistas Dobrovskis sakėsi dirbas tiktai del mokslo ir ant čekiškos kalbos žiūrįs, kaip anatomas ant lavono. Bet atėjo laikas, ir vokiškas elementas — atsispirda-

mas ant galybės administracijos, mokslavietės, ant augštumo kultūros, turėdamas daugybę darbininkų — neištesėjo kovoj su kryvele čekiškų literatorių ir mokintų vyrų, ir apleido Čekams kuone visas pozicijas, užkariautas per pusanthro šimto metų.

4) Toksai pakilimas darbininkų ir jų energijos *turi pakelti ir visuotiną laimę*, — greičiaus pradeda platintis apšvietimas, pasigerina ekonomiškas padėjimas, pasitaiso žmonių dora. Prancuzų raštininkas Reclus savo Visuotinoj Geografijoj rašo, kad per eitam amžyje Bulgarai buvo nupuolę ant neišpasakyto laipsnio vargo — buvo tikrais vergais savo valdonų, gyveno suvisai purvuose. Gyvenimai Turku, kurie, kaip visiems žinoma, ant Alla atsidėję, nelabai rupinasi apie švarumą savo buvimų buvę daug geresni už gyvenimus Bulgarų. Moteriškes Bulgarų teip buvo pasileidusios, jog žodis Bulgarė buvo tapęs sinonimų paleistuvės. Dabar-gi Bulgarai, po savo atgyjimo, jau nebe pažystami: žemė ir turtai jų kas kart auga. Miestuose jie apima pirklystę, siato sav mokslavietės, sunus leidžia į užrubežinius universitetus. Nekuriose apygardose, pagal tos paties Reclus'o liudijimą, visi Bulgarai net iš geros valios užsidėjo mokestį del pamokinimo savo vaikų.

5) Kaip tik pakyla dvasiškas ir medegiškas buvis, žmonės pradeda išreikšti *norą patys rūpintis apie savę ir numesti svetimą apieką*. Daugiausiai nacionališkai pabudusioms Europos tautoms pasisekė jau pasiekti pusėtinus tame dalyke rezultatus. Daugumas jų jau įgijo laisvę, kitos — didelę dalį jos, trečios tvirtai tiki neužilgio pasiekiančios savo siekius ir drąsiai kariauja su priešininkais. Kuone visur prie tokio įgyjimo laisvės labai daug prisidėjo tautiškas krutėjimas.

6) Nacionališka ideja, budama tokiu dideliu politišku veikėju (faktorium), negalejo neturėti *įtekmės ant terptaukiškosios tiesos* mūsų šimtmečio. Dabar jau beveik visi mokinti istorikai ir juristai pripažino,*) kad, sutaikant kokią nors valstiją, negana norų viešpačių, diplomatiškų įtrygų ir principo teip vadinamo Europos lygsvarumo; suprato jie, kad norint, idant nauja valstija būtų tvirtai pastatyta, reikia da neužmiršti ir etrografiško bei nacionališko klausymo, — reikia pasiklausti, ko nori patys žmonės, su kuriais jie visokios manipuliacijas kitą kart darydavo. Ir tokioj permainoj nemaža vertė tautiško krutėjimo.

7) Duodamas galybę mažesniems gaivalams, tautiškas krutėjimas *šiek-tiek sulygina tautas*, o tikra lygybė gali tik tenai būti (bent teip buvo ir yr), kur lygios spėkos. Kitaip, stipresnis, kartais ir nenorėdamas, skriaus silpnesnį, kaip tai dažnai kiekvienam atsieina matyti kiekvienoj žmonių draugijoj, kur eksploatacija lėtesniojo labai tankiai praktikuojasi, nors ir be noro stipresniojo.

8) Per laisvę tauta gali lavintis pagal savo norą, per ką atskyri sanariai žmogijos gali pilniaus apreikšti savo tautiškas ypatybes; o nuo to reikalai žmonių gali tiktai laimėti, nes bus *pilniaus ir plačiaus apsvarstyti ir išrišti klausymai*.

9) Tautiškas krutėjimas, gerai suprastas, *nesi-priešina kitoms kultūriškoms idėjoms*, kaip tai tikram kosmopolitizmui, sočjališkiems ir politiškiems pagerinimams. Dažnai jisai eina drauge, padėdamas jiems išikanyti. Taip, beveik visur tautiškas krutėjimas apsireiškė pavidale demokratiškumo, pasidarbavime ant naudos nuvargintos žemesnėsės

*) Nenor to pripažinti tiktai politikai. K. G.

luomos. Drange su juom visur ėjo reikalavimas konstitutiškos ir parlamentariškos valdžios. — Tiktai tie, kuriuos Saltikovas (Maskolių satyrikas) vadina „pilvo kosmopolitais“, gali tvirtinti, buk patrijotizmas ėsas prasikaltimas prieš visą žmogiją. Toki tamistos, mat, vadina savę kosmopolitais, idant pridengti tuom žodžiu savo dvasišką ir dorišką ubagystę. Tikrus kosmopolitus reikia atskirti nuo šitų. Tai suvis kas kita.

10) Ant galo pagalios nurodysiu da ant to, jogei tautiška idėja yra prieinama ir suprantama daugumui ir menkai apsišvietusių žmonių. Per tai ji lengviau platinasi tarp visų sluogsnų draugijos, kaip tarp aštuonių, taip ir tarp žemesnių.

Tokias aš matau geras puses tautiškame krutėjime.

Ką gi jis blogo daro?

Faktai rodo, kad tautiškas pakilimas pagimdo tautišką sovinizmą. Tauta pradeda svajoti, jog jos kultūra*) yra geriausia už visas kitas, jog ji turi užkariauti kitas tautas ir jog ji tuom užkariavimu padarysiant didelę laimę ne tik sav, bet ir užkariavimams tautoms.***) Kadangi daugelis tautų tokios nuomonės, tai iš to kyla varžymasis pirmystės, tautiški nesutikimai, antagonizmas, vaidai ir karės. Geistina vienybė žmonijos, žinia, nuo to ne tik nieko nepelno, bet suvisai kitaip ėseina, gadinasi. Taip, žydai nuo žilos senovės tikisi pasiliksią valdonais šios pasaulės, pati Apveizda, mat, išrinkus juos, kaip geriausią ant svieto tautą. Vokiečiai, dėlei augštumo savo kulturos, sakosi prarysią visas kitas tautas. Anglai ir-gi giriasi per savo kultūrą svieta užkariausią, ir vardan tos nesuprantamos kulturos novyja Indus, nuodyja su opium Kynus, marina badu Airius ir nesigėdi dar pasigirti, kad daro aniems neišpasakytą naudą. Ant galo ir Maskolių ultra-patrijotai išrado, kad ir jų tauta turint tokias ypатыbes, jogei butinai turint jiems pasiduoti „suvuvusi“ Europa. Apdovanodami naujais pančiais nelaimingas rusiškas ir ne-rusiškas tautas, pakliuvusias po jų valdžia, jie giriasi tokia politika ir tvirtina, jog laimė tų tautų reikalaujant, idant jas Rusai suėstų.

Aišku vienok, kad ėionai žodis kultura, patrijotizmas (nes toki ponai vadina savę patrijotais!) nieko nekalti. Jais tik prisidengia gyvuliški žmonių instinktai, reikalai jų besočių pilvų ir delmonių. Tai yra jau išsiveisimas (degeneracija) tautiškumo, netikras tautiškumas.

Kas kita neapikanta (nors ir fanatiška kartais) prieš savo prispaudėjus pas mažasias prislėgtas tautas. Ėionai neapkentimas prispaudėjų ir meilė savųjų yra ginklas, kuriuom žmonės gina brangiausią savo turta — laisvę. Ką gi gal geresnio ir žmoniškesnio padaryti silpnas sutvėrimas, kada ant jo sprando kas nori užlipti arba jau ir sėdi užsilipęs ir sakosi dar, kad jis ant tavęs dėlei tavo paties naudos jodinėja; ką jis daugiau gal daryt, kaip tik rupintis nuverst nuo savęs tokį geradėją? Tiktai tokiu budu, t. y. pasipriešinimu (nors ir soviništiu) gali parilizuoti anas, neva kulturiškas, misijas perdaug ėsdrių tautų. Ne neapkentimas prispaudėjų pavojingas yra laimei žmogijos, bet ansai vergiškumas (servilizmas) ir apatiija, į kuriuos ėpuola kartais didelei nuvargintos, ar perdaug išlepintos, tautos, kada jos pradeda nušėti mislyjusios apie numetimą svetimo jungo.

*) Kurį žodį tankiai nesuprasdami vartoja. K. G.

**) Į tai netiki nė patys naikintojai silpnesnių. Red.

Taigi man rodos, kad galima pripažinti, jogei tautiškas krutėjimas daro daugiau naudos nęg bėdos.

* * *

Žvilgterkim dar mažumą, ant ko pasiremia tautiškas krutėjimas. Daug gali išrasti pamatų tautiško atgijimo. Teip, paminėsiu teritoriją apgyventą žmonių, kurie turi vienokius papročius ekonomiškus reikalus, vienokį tikejimą, vienokias viltis etc. Bet svarbiausias pamatas, tai vienokia kalba, už kurią tautos kariauja iš viso vieko, tankiai gatavos duoti didžiausias aukas.

Praleisdamas kitus klausymus apie kalbą, tik apie tai noriu pasišnekėti, ar gali išlaikyti konkurenciją mažiukės kalbos su didelėmis?

Istorija rodo, kad senovės gadyne, laikuose Augusto ciecoriaus, Mažojoj Azijoje (ir kitose šalyse) grekiška kalba buvo užėmus vieta visų kitų. Vietinės kalbos arba visiškai išnyko arba nusikraustė į tolymiausius pašalius. Prie Ptolomejų Žydams pasirodė butinai reikalinga persiguldyti Raštą Šventą iš žydiškos į grekišką kalbą. Apšviesti Rymionys negalėjo apsieiti be grekiškos kalbos. Bet atejo laikas, ir nuo senovės Grekų kalbos teliko tik atminimas. Teip-pat atsitiko ir su Rymo kalba, kuri dabar bene jau galutinai baigia savo amžį gimnazijose ir seminarijose. Viduramžyų plačiai žydėjo Europoj provansališka kalba, kuri turėjo plačią sulygintai literatūrą. buvo kalba kunigaikščių ir rietelių. Mokintų Arabų kalba irgi dikčiai su-imažinus dabar.

Mūs dienose matome irgi daugelį paveikslų išnykimo vokiškos kalbos. Teip Vengrijoi, ant rubežiaus su tikra Vokietija, Vokiečiai 100-tais tukstančių į Vengrus išvirto, o apie tas vokiškas salas, ką vidury Vengrų buvo, nēr ką nē kalbėti — rubežiai jų kasmet siauryn eina. Istoriskose kronikose atranda daugelį vokiškų kolonijų, kur šiandien nē ženkle vokiško neliko, net patys vardai tapę į vengriškus permaintyti.

Silpna skaitlingumų Slovakų tauta, kurių dabar 2 mil., teipogi dikčiai savo teritoriją padidino nutautusiais Vokiečiais. Yra vietų, kur da šiame šimtmetyį perdēm vokiška kalba viešpatavo, o dabar nišgirsi jau nē žodžio vokiškai — visi kalba slovaikiškai. Rusinai (Galicijoje) irgi daugelyje vietų atkariavo nuo Vokiečių gerokus žemės plotus.

Tyrolio Italai per šį šimtmetį apygardose Ėco upės nuginē Vokiečius — savo politiškus valdonus — bent per 30—40 kilometrų į šiaurę.

Galiu da pridėti, kad ir mūs kaimynai Latviai laimingai kariauja su Vokiečiais.

Teip Ryga ir kitų jų miestai, kur kitąsik viena vokiška viešpatavo, dabar bent ant pusės jau pasidarē latviškais miestais.

Šitie paveikslai, jei ir neparodo stačiai, kad visur mažosios kalbos gali kovą su didelėmsėms laimėti, tai visgi pavelyja pasakyti, kad galingos kalbos nevisados mažiukes pergali.

Ant galo pati istorija rodo, kad kalbos kur-kas daugiau differencevojasi,*), neg vienyjasi. Žilų' senovėje buvo viena ariška kalba, dabar-gi pažitūrėkit, kiek iš jos atsirado šakų. XI amžyį, sako, Švedija, Irlandija ir Danija turėjusios viena kalbą, dabar-gi turi tris viena kitai nesuprantamas kalbas. Lietuviai teiposgi kitą kart turėjo viena lietuvišką kalbą, paskuigi atsirado trys. — Pasidalinimas kalbų ant šakų eina prie mūsų akių — šneku apie tarmes — kurių kiekvienoj kalboj daugybė. Net tokios atg-

*) differencevojasi = skaidosi.

štai išsilavinusios kalbos, kaip vokiška ir prancūziška, negali apstabdyti užgimimo ir ugio naujų tarmių.

Tur but toks jau istorijos įstatymas, jeigu teip visados buvo ir yra.

Užtaigi negali tikrai tvirtinti, kad mažosios kalbos turi išnykti, o jų vietą turi užimti didelės — galingos kalbos. Man rodos, kad žinomi ikšiolai faktai niekam neduoda tiesos giedoti amžinatsilį mažoms, prispaustoms kalboms.

Tai teip, vyrai! Musų tautiški siekiai teisingi, kultūriški ir išpildomi! Lai-gi bus man pavelyta ant galo išreikšti savo norą ir viltį, kad mes ir toliaus žengtumėme tuom pačiu keliu, kurį apsirinkome, ir kad sunaudotumėme priguliničiai sav ir kitiems ant gero tą galybę, kurią mes turime pavidale tautiško krutėjimo!

Grimas

K. G.

Svetimtaučiai apie Lietuvius.

Maskoliškame laikraštyje „Russkaja Žizn“ N. 60, randame straipsnį „Lietuviška kalba ir maskoliškos raidės“, kurį dėlei jo akyvumo čionai ištisai paduodame.

„Pritaikymu maskoliškų raidžių prie lietuviškai-žemaitiškos rašliavos“ pradėtu nuo 1864 metų, buvo ant mislies ir palengvinti Lietuviams prieigą prie maskoliškos kalbos ir apšvietimo, ir apginti jų tautišką sąmonę ir išsilavinimą nuo pašalinių įtekmių, vyriausiai nuo lenkystės. Rokavo, kad knygos, spaudintos maskoliškomis raidėmis, ilgai užims vietą pirmiaus buvusiųjų lietuviškų, ir maskoliškos mokslavietės prigis Lietuvoje. Bet jau praktika pirmutinių dviejų dešimtmečių parodė, o dabar einantysis dešimmetis da labiau pertikrina, kad, jeigu abelnai nurodyto tikslo beveik visai tuom negalima pasiekti, tai kelintame dalyke pasirodė rezultatai visai priešingi tiems, kokius norėjo išgauti. Jau nuo 1884 metų, kaip galima matyti iš žinių, apgarsintų laikraštyje „Žurnal Ministerstva Narodnaho Prosvieščeniija“ (1888. X), per apšvietimo administraciją buvo stačiai pastatytas klausymas apie tai, kas-gi pagaliaus atlikta per dvidešimt pereinamųjų metų, taipjau ir apie pamatus, ant kokių tur buti pastatytas ir ant ateinančio laiko dalykas pritaikymo maskoliškų raidžių prie lietuviškos rašliavos. Pagal pirmąjį klausymo pusę buvo pripažintas „neabejotinas pasisekimas“ to darbo abelnai, nežiurint ant kliūčių ir kliudžių smulkmenose, kadangi mokslaviečių skaitlius matomai pasididino šiaur-vakariniame krašte vietose, apgyventose Lietuvių ir Žemaičių, ir tose mokslavietėse buvo pramokyta skaityti maskoliškomis raidėmis 200 tukstančių jaunuomenės. Vienok ne visur pasirodė tokie pat vaisiai; Suvalkų gubernijoje, duokim, Varšavos statistiškas komitetas užtėmyjo daug mažesni norą siųsti vaikus į mokslavietes tarp Lietuvių, nekaip tarp kitų tautų. Apsisvietimo geismas tarp Lietuvių pasirodė trissyk suviršum silpnesnis, nei tarp Gudų, dusyk mažesnis, nei tarp Lenkų ir suviršum ant pusės procento silpnesnis, nei tarp Žydų. Tokia buitįs, pagal nuomonę kursoriaus Varšavos apšvietimo apygardos, išsiaiškina senų žmonių neapikanta dėl naujų priverstinių raidžių; kaip buvo, teip, vienok tai davė progą J. V. Gorkai ant susirinkimo statistiško Varšavos komiteto, kurio jis buvo pirmsėdžiu, užtėmyti; „ar ne buvo tokiu būdu klaida iš mus pusės versti Lietuvius priimti maskoliškas raides“. („Darbai t. V. komit.“ laida II pusk. 143—145). Pati apšvie-

timo vyriausybė, peržiurėdama augščiaus minėtus rezultatus, teip-pat neslėpė „klaidų ir apsirinkimų“ išduotuose jos kalbamokliuose ir kituose vadoveliuose, kuriuos ji per tai išrado už reikalingą daigtą „gerai pervežėti.“ Ačiui pervežėjimui pasirodė šiek tiek pertaisyta paskutinė, ketvirtoji laida knygutės „Russkaja gramota dla litovcev“, išėjusi Vilniuje 1841 m. Bet ant to ir pasibaigė „peržiurėjimas“ dėlei prastos priežasties, kad nebuvo ką peržiurėti, kadangi nuo toleik išduota gudiškoms raidėmis tik keturios knygutės svietiškos įtalpos: vadovas dėl lietuviškų kriaučių, atspaudintos Mintanjoj, ir trys nedideli pasakojimai, išversti iš gudiško, tarp jų „Kavkazki Plienik“ S. Tolstojaus. Iš jų tik dvi išduotos privatiškomis spēkomis, dvi kitos, kaip girdėti, išleistos kaštu Vilniaus moksliškos apygardos. Tai ir viskas, ką padarė nuo 1884 m. apšvietimo vyriausybė, atsidėjus „duoti žmonėms medegą dėl naudingo, pamo kinancio skaitymo lietuviškoje kalboje maskoliškomis raidėmis, nepasikakinus išdavimu kalbamokslų ir vadovų. To toli permaži del šimto su viršum jaunuomenės, išmokusios lietuvišką kalbą (?) (narietėje) Panevėžio mokiniojų seminarijoj, ir kurių pagelbą norėjo naudotis apšvietimo skyrius dėl padidinimo lietuviškos literatūros gerais vertimais. Abelnai, knygos spaudintos nuo 1864 metų maskoliškomis raidėmis ikšiolei yra ne daugias, kaip lašas mariose, tarp daugybės lietuviškų knygų, išėjusių tuom pačiu laiku užrubežyje ir perėjusių iš dalies kuntrabantais į Lietuvą, — knygų spaudintų lietuviškomis ar gotiškomis raidėmis. Etnografiško skyriaus ciecoriškos moksliškos geografiškos draugystės nesenei tapo išduotas „Surinkimas bibliografiškos medėgos dėl geografiškos, etnografiškos ir statistikos Lietuvos.“ sustatytas S. Baltramaičio. Prie „Susinkimo“ pridėtas surašas lietuviškų knygų nuo 1533 iki 1891 metų. Iš to surašo matyt, kad iš viso nuo 1864 metų išduota apie 25 knygos, kuriose pritaikintos prie lietuviškos kalbos maskoliškos raidės, skaitant tik vienus knygų vardus (pirmutinius išdavimus), bet kaitant čia ir kalbamokslus, vadovus, maldaknygės, keletą knygų mokliškai-etnografiško ir belletristiškos įtalpos, ant galo net vertimą „pravil o voznagraždenii za sostavlenije aktov graždanskaho sostojanija.“ Toks nedidelis skaitlius visai negal buti sulyginamas su septiniais šimtais lietuviškų knygų, laikraščių ir gazetų,*) išduotų per tą pat laiką Prusuose ir Amerikoje; 1891 m. išėjo trylika periodiškių laikraščių, o dabar išeina jau daugias, kaip penkiolika laikraščių lietuviškoj kalboj, tarp jų daugias, kaip 5 Amerikoje. Viens amerikoniškas laikraštis vadina savę organu 200 tukstančių Lietuvių — tiek jų apsigyveno Amerikoj, iš jų iki 40 tukstančių išėjo per 10 metų iš Maskolijos, kaip nurodė Kuznecovas geografiškoj draugystėje. Tegul tai bus žinios tiktai spėtinios, bet

*) Į šitą numerį „Varpo“ norėjome patalpinti statistiškas žinias apie lietuviškas knygas, atspauostas Prusuose per tą dešimtį metų, nuo išėjimo „Aušros“; bet Tilžės spaustuviniškai nesiteikė mums išduoti priderančių žinių. Viens neva išdavė, ale tiktai pro forma, delto tu žinių nē utalpiname; o kitasai (Schoenke) nuo išdavimo žinių suvisu atsisakė ir tą savo pasielgimą teisingo tuomi, jog *jisai nenoris pats sav galą daryti*, nes Maskoliai, pamatę, kokią jie tur iškada (pinigišką) per tai, kad lietuviškų knygų nevalia spaudinti Maskolijoje, gal susimislųje dar pavelyti (sic!) lietuvišką spauda Maskolijoje, ir ką jis tasyk veiksias su savo visu „eschaetu“! Perniek buvo musų užtikrinimai, kad Maskoliai musų laikraščių neskaityt ir nežino jų įtalpos, — reikalingų žinių negavome. — Lietuviškų laikraščių dabar išviso išeina 16, nes nuo Naujų metų prisidė dar vienas „Karo Šauksmas“, organas „išganymo armijos“. I

už tai nesunku įtikėti Kuznecovo nurodymai nekuriose užgyventose apie augantį skaitlių prasikaltimų Lietuvių apgyventose vietose per įtekmeį tų pasielgimų, kurie kartais sėja nesutikimus tarp tėvų, pripratusių prie lotyniškų raidžių, pavestų jiems nuo protėvių, ir tarp augančios jaunucmenės, ir drauge su tuom kyla neteisingos pažiūros ant valdžios.

O tuom tarpu Lietuvių tauta kyla iš miego, kaip ir kitos; išduoda žmonių dainas, tyrinėja pobūdžius, papročius ir prietarus. Podraugei auga reikalingumas skaitymo lietuviškų knygų, o tokio reikalavimo negalima nutildyti, kadangi permažai, beveik visai nėra knygų, spaudintų bet kokioms raidėmis, negalima nutildyti atvirai, neuždraustina, be kontrabandų su jų sasere, kontrafakcija. Teisybė, iš tos pusės apšvietimo vyresnybė teisinasi tuom, kad tokia užduotis negal buti išpildyta spēkomis vienos mokslinės apygardos, nors jos būtų ir nemenkos. Bet kas-gi padaryta, idant pritraukti išmanančius darbininkus ir abelnomis spēkomis išrišti painią, sunkią užduotį? Labai mažai; beveik nieko. Kuomet lotyniškos ir gotiškos raidės buvo vartojamos lietuviškoj rašliavoje daugybę metų ir pritaikytos darbais daugelio mokintų ir darbininkų, maskoliškos raidės pasirodė kaip feniksas ~~o~~ dulkių, kone tą pačią dieną, ir jau vis-gi tais pačiais metais, kaip išėjo paliepimas velionio M. N. Muravjovo, kaip bandymas. Žinoma tiktai, kad kalbamokslis rengė sykiu: komisija nuo valdžios, nežinomi prirengtojai „rukovodstvo k izučeniju ruskio-litovskoi gramoti i scislenija“ „prie administracijos pradinių mokslaviečių Kauno direkcijos“ ir, ant galo vienatinis ne anonimiškas autorius, kuris pritaikė metodą Zolotovo, J. Krečinskis, buvusysis pirmiaus mokintojum Tauragės parapijinės mokslavietės. Apšvietimo apygarda nepriėmė akademiško išdavimo dainų J. A. Juškevyčiaus, kurios paskiaus buvo išduotos lotyniškais raidėmis per mokslų akademija ir Kazaniaus universitetą. Nepriėmė, ant galo, išverstos E. A. Volterio „liturgija Šv. Joanna Zlatousta“, gal but dėl to, kad apie tą laiką pasklydo Lietuvoje žinios, buk priėmus maskoliškas raides, reiks Lietuviams išvirsti į stačiatikystę. O tuom tarpu J. Juškevyčius jau buvo žinomas savo ištyrinėjimu apie „lietuviškas tarmes ir lietuvišką rašyseną“, kuris buvo išduotas mokslų akademijos. Ant galo, kada ir p. Volteris išsireiškė, kad maskoliškos raidės tinka prie lietuviškos kalbos iš priežasties neabejotinos giminytos Lietuvių su Slavėnais, ir išreiškė tai gal but po įtekme nurodyto užmetimo, ar nesityčioja iš klaidų tų išdavimų, kurių negalėtų buti, jeigu atvirai tą dalyką apsvarstytų, tai išvesta iš jo žodžių nuomonė ejo priešais kitą jo norą, kad surinktos jo dainos būtų butinai atspaudintos lotyniškais raidėmis: jis, tartum, pats sav priešinosi. Vienok p. Volteris sakė teisybę, kad klausymas apie tai, ar tinka maskoliškos raidės, neišrištas nė moksliskai, nė praktiskai. Pats-gi išrišimas galimas tik tokioj prasmėj, kokioj pirmsėdis etnografiško skyriaus V. J. Lamanskis reziumyravo kalbas, kilusias iš priežasties p. Kuznecovo referato: „apie blėdį uždraudimo spaudinti lietuviškas knygas lotyniškais raidėmis.“ Pagal jo nuomonę, reikia išduoti Lietuviams laisvę pasiskirti: tegul jie bendromis spēkomis išdirba tas, ar kitas raides, arba kad ir abejas sykiu, jeigu jau reikalinga. O tuom tarpu nuo tulo laiko Vilniuje net ir cenzoriaus nėra dėl lietuviškų knygų; jo darbą atlieka valdininkas, pats tas nuo general-gubernatoriaus, per ką baisiai sunkintas tapo išdavimas knygų, jeigu ir būtų

geras noras ir medegiškos spēkos. Tegul maskoliškomis raidėmis galima išreikšti visas fonetiškas ypatybes lietuviškai-žemaitiškos kalbos, nekraipant nė vienos jos tarmės, kaip tvirtina užtarytojai pritaikymo tų raidžių; bet negalima taip-pat užginti, kad lotyniškas raides vartoja lingvistai viso svieto, kad Lietuviai priprato prie jų per tris šimtus su viršum metų, ir kad jau 1880 metuose buvo pavelyta mokslų akademijai spaudinti jomis moksliskus darbus apie lietuvišką kalbą su sąlyga, kad tie darbai nebūtų platinami tarp žmonių, gyvenančių Lietuvoje.

Bet ir tarp žmonių išplatinta keletas tokių knygų, kurias prašė išduoti katalikų kunigija, nurodydama ant didelio reikalingumo. Iš teisybės, tegul ir daug yra apsipazinusių su maskoliškais raidėmis ir maskoliška kalba (nors, reikia pridėti, ne mažu stimulu dėl išsimokinimo maskoliškos kalbos yra priverstinis tarnavimas kariumenėje), o ne vienos tiktai maskoliškos raidės, visgi tarp dviejų milijonų Lietuvių daug daugiau yra mokančių skaityti lotyniškais raidėmis, pavestomis jiems nuo protėvių. Uždraudimas spaudos lotyniškais raidėmis, prie kurių jie pripratę, kelia tarp senesniųjų Lietuvių neapykantą dėl priverstinių maskoliškų raidžių, ir tą neapykantą lengvai gal naudotis platintojai lenkystės. Uždraustas daigtas tampa dėl jų lyg šventinyčia, o knygas, spaudintas maskoliškais raidėmis, kaip ir atsitikdavo, degino, naikino. Nieko tokio nebūtų buvę, jeigu naujos raidės būtų pritaikytos ne biurokratišku, kanceliarišku keliu, bet atvirai — bendromis spēkomis visų išmanančių žmonių; jis įeitų ilgainiui į praktiką ir mokslavietėje ir gyvenime, jeigu akise visų, o ne tiktai kabinetuose ir kanceliarijose, iš vienos pusės, patvirtinti būtų moksliski išrodymai apie tai, kad jis tinka, tokių autorių, kaip Šleicheris, žinomas autorius lietuviškos gramatikos, o iš kitos pusės, neliktų be įtekmes praktiski reikalai ir valstijos ir draugijos gyvenimas — abelnai bendro dėl visų apšvietimo ir atlikimo kariaviškos tarnystos. Bet drauge su naujomis raidėmis eitų spaudinimas knygų lotyniškais raidėmis, teip, kaip, duokim, Prusuose, kur skaitosi apie 200 tuksančių Lietuvių, dėl spaudinimo lietuviškų knygų vartoja iš dalies lotyniškas, o iš dalies gotiškas raides, kuriomis spaudina Tilžeje daug lietuviškų knygų. Gotiškas raides vartoja tenai jau senėi, nuo pradžios knygų spaudos, ir jos tenai gerai apdirbtos. Gerai pritaikinti, o tiktai „peržiūrėti“ knygas, spaudintas maskoliškais raidėmis, reikalinga pas mus, kad ir ant premijos, ant konkurso; per tai negalima bus tyčia jas daryti, kaip ana tasyk, kada apšvietimo vyriausybė abejodavo, ar netyčia tai daro privatiški jų pritaikytojai.

Nurodyti augščiaus vaisiai jau besibaigiančios trečios dešimties metų, galima tikėtis, pertikrins apšvietimo vyresnybę ir šalies vyriausybę, kad reikalinga ir laikas jau pastatyti kitaip tą dalyką, teip, kad Lietuviams būtų duota laisvė pasiskirti ir jau bent atvirai apsvarstyti klausymą, su kuriuom yra surišti: pirmučiausiai nutiltymas dvasišku jų reikalų, o paskui ir kitos jų gyvenimo pusės.“*) A. Veliuoniskis.

*) „Russkaja Žizn“ paduoda žinią, kad Varšavos general-gubernatorius Gurko nuvažiavęs į Peterburgą paduoti projektą „valstijos rodą“ (gusudarstvenni soviet), priskirti lietuviškąją dalį Suvalkų gubernijos prie „Šiaur-vakarinių“ gubernijų. V.

Iš Prūsų Lietuvos.

Neperseniai (16, 17 ir 18 d Kovo) tapė atlaikyti 4 susirinkimai lietuviškųjų konservatyvų skyrimo draugystės — 1) Kaukėnuose, 2) Rusnėje 3) Žibuose ir 4) Klaipėdoje. Ne visose vietose buvo susirinkę daug klausytojų, dėlėi daugelio priežasčių, tarp kurių galima paminėti pagėdimą kelių, tvanus, pagaliaus prastą orą (Rusnė), paskyrimą neparankios adynos (Rusnė), toliaus pervėlybą apgarsinimą susirinkimų o vyriausia priežastis bene bus nerupestingumas Prūsų Lietuvininkų apie savo reikalus. Didžiausias susirinkimas buvo Klaipėdoje. Ten buvo apščiai susirinkę, ir gerų vyrų, kurių didžiama tuojaus norėjo prisirašyti prie draugystės, tiktai, bėda, ne visi turėjo drange ir reikalingąjį prie prisirašymo *auksiną*. Visose vietose tekalbėjo tiktai du kalbėtoju, p. *Saunus* ir p. *Lapins*. Klaipėdoje kalbėjo dar D-ras *Ziegleris*, Vokietis, kurs kupinai pritarė draugystės siekiamis ir lietuviškiems kalbėtojams. Kalbėjo dar pora priešininkų, kurių kalbos vienok neturėjo jokios svarbos ir, dėlėi savo prastos įtalpos, tapo sutiktos apjuoku susirinkusių Lietuvininkų.

Kalbas p. Saunaus galima trumpai suglausti i šiuos žodžius: Išvarimas lietuviškos kalbos ir iškalių suvisu perkreipia uždava iškalių. Lietuviški kudykiai, iš pirmos dienos mokslavietėse kalbinami ir mokinami vokiškai, turi daug vargintis, pakol kiekpramoksta vokiškai. Vienok tas pramokimas vokiškosios kalbos nedaug atgabena naudos, kadangi jisai yra (ir negal buti kitoks) mechaniškas, t. e. kudykis pripranta tiktai prie ištariimo *žodžių*, o jų prasmės priderančiai neišmano. Tokiu budu išmokę vokiškai, kudykis nē negal, kaip reikiant, pasisavinti išguldmo jam vokiškoje kalboje mokslo. Iš didžiausios dalies mokslas pasibaigia ant pripratimo machaniško atkartojimo tų žodžių ir ištariimų, kuriuos išgirsta iš burnos mokiniojaus arba perskaito iš knygų. Per tai toksai mokinimas kudykių menkai teišlavina prigimtą protą kudykių, o kelintą paverčia i tikrą automata, užmigdindamas savistovingą kudykio mąstymą ir tolesnį lavinimąsi, ir taip jį paverčia i apgailėtiną sutvėrimą. Juo labiau toks vokiškosios mokslavietės angintinis apgailėtinus, kad jisai *nē lietuviškai neišmoka*, nes jisai, 7 metus besivargindamas su netikusiu vokišku mokslu, netur laiko nē progos lietuviškai išmolti. O tėvai tame tarpe teipgi negal gebėti, kadangi kudykis kasdien tur lankyti mokslavietė, ir tokiu budu suvisu netenka teip naudingos kudykiams tėvų itekmės. Teip tai lietuviški kudykiai tampa paverčiami i kas-žin kokius išgamius, užnešančius ant anų bežadžių gyvulėlių. O kas labiausiai gyvuliška pas anuos netikusiai germanizotus kudykius, tai jų doriška pusė. Toksai kudykis, kurs nemoka nē vokiškai nē lietuviškai, juk negal gerai išmanyti nē vieros pamokslo, kurį jam išguldo kunigas vokiškai. Jau tiktai vienas atstumimas itekmės mylinčios motinos nuo auginimo savo kudykių (per tą patį germanizavimą) turi neišpasakytai piktas pasekmes ant doriško išlavinimo kudykio, o kokis gali buti doriškas lavinimasis kudykio, kada anasai tampa mokintas svetimo žmogaus ir kada nē mokslo kidykis priderančiai nesupranta . . . Tokiu budu lietuviški kudykiai pasilieka iš doriškos pusės teipgi be reikalingo išsilavinimo ir tampa atskirti nuo tėvų, prie kurių jie, iš mažens budami po svetima itekme, nē neturi tos prigimtos meilės nē prisirišimo, kurį randama pas kitas tautas, kad ir

pas tuos pačius vokiečius, kurie gauna, kaip svietiška taip ir dvasiška, mokslą savo prigimtoje kalboje. Ir deltogi jaigu šiandien matome visokias nedorybes tarp Lietuvininkų, tai už vis tai turime padėkavoti šiandieninei sistemai priverstino germanizavimo lietuviškų kudykių per *vien vokišką* mokinimą mokslavietėse . . .

Lietuvininkai tokias bėdas kencia nuo vokiškų mokslaviečių tiktai per tai, kad neturi savo užtarėjų prie vyriausybes. Vokiškiejie konservatyvai, kuriuos iki šiol skyrė Lietuvininkai per savo deputatus, niekumet neužtarė tų, kurie jiems užtikėjo, nēsa jie nor tapti išskirtais i seimą vien delto, kad turėtų deputato garbę ir patekė tarp augštų ponų galėtų sav linksmai Berlyne gyventi; o apie Lietuvininkų reikalus jie suvisu nesirupina, nes tie reikalai jiems svetimi. Norėdami išsigelbėti iš šiandieninių vargų, Lietuvininkai turi skirti i ciecorystės bei karalystės saimą tiktai tokį vyrą, *kursai* šio krašto reikalus *pažinstą ir juos užtarti nor*. Lietuvininkai tur skirti *Lietuvininką* ir *ukininką* — ne Vokietį ir ne didį dvarponį. — Pono Lapino kalbos įtalpą paduosime kitą kartą.

Nuo išleistuvės „Varpo“ bei „Ukininko“.

Mes girdime, kad p. M. N., kurs tuom tarpu gyvena Tilžėje, garsinasi po Amerikos laikraščius, buk pas jį galima esą užsirašyti mūsų laikraščius (Varpą bei Ukininką). Taigi mes laikome už reikalingą daigtą persergėti lengvatikius tautiečius, kad p. M. N. iki šiol *neturi jokio įvėlyjimo* nuo mūsų ant rinkimo abonentų mūsų laikraščiams. O jaigu mes kada-nors duosime jam tokį įvėlyjimą, tai apie tai apgarsinsime per laikraščius. Deltogi jai kelintas, užmokejęs pinigų už mūsų laikraščius p. M. N., negaus tų laikraščių, tai mes užtai neatsakome.

„Varpo“ bei „Ukininko“ išleistuvė.

Apgarsinimas.

Savo magazyną lenkiškų knygų ir rusiškų mokslo vadovėlių, teip-pat yvairių šventenybių M. Ostrovskienė, išvažiuodama iš Mintaujės, pigiai parduoda. Kurie norėtų pirkti, apie prekę gal patirti pačiam magazyne, žodžiu arba per grōmatą. Adr.: Mitau, Katolische Str. № 22. M. Ostrowska.

Gromatnyčia.

A. iš B. I šitą numerį *netilpo* Tamstos laiškas. Ale mums rodos, kad tasai išsiteisinimas butų nē nereikalingas, nes jau, vieną, panašios įtalpos gromata buvo kartą patalpinta „Varpe“, o pagališ ar bereikėtų ir abelnai kokių besiteisinimų . . .

Išleistojam kalendoriaus ant 1893 m. Dabar išsiaiškino Jusų rugojimai, nes mes 29 d. Kovo gavome Jusų laiską, rašytą 27 d. Pjutes, kame Jus prasėte prisiųsti i vieną vietą iki parubėžio 2,000 kalendorių.

Išleistuvei „Vienybės Lietuvininkų“. Skolą gavome.

Pingus, gromatas ir rankraščius i „Varpo“ bei „Ukininko“ rekdakciją siunčiant, reikia šioki adresą padėti:

Herrn Dr. Bruažis, Tilsit (Ostpreussen.)

V *italpa*: *vvv*

1883—1893 m. P. A. — Tėvynės varpai. — Atsisaikimas i Graikų žemę. A. Veliuoniškis. — Rusvos dulkės (Taša). V. K. — Lietuvos istorija. (Taša). Parašė Lietuvos varkas. — Musų laikraščiai (1883—1893). Joniškis. — Musų raštų kalba (1883—1893). P. Vaidilas. — Keli žodžiai apie tautišką klausymą. A. Veliuoniškis. — Vertė tautiškos idėjos. K. G. — Svetimtaučiai apie Lietuvius. — Iš Prūsų Lietuvos. — N. išleistuvės. — Apgarsinimas. — Gromatnyčia.